

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2020/2023

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Šárka Kubíková

**Edukace dětí z dětského domova v Základní škole speciální –
Jižní, Česká Lípa**

Praha 2023

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Josef Novotný, CSc.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR COMBINED STUDIES

2020/2023

BACHELOR THESIS

Šárka Kubíková

**Education of children from the children's home in the special
elementary school – Jižní, Česká Lípa**

Prague 2023

The Bachelor Thesis Work Supervisor: PhDr. Josef Novotný, CSc.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne

Kubíková Šárka

Poděkování

Děkuji vedoucímu bakalářské práce PhDr. Josefu Novotnému, CSc., za cenné rady a inspiraci, za vstřícnost a pomoc, kterou mi poskytl při vypracování bakalářské práce.

Dále děkuji za pomoc a podporu Dětskému domovu Dubá-Deštná 6.

Anotace

Předkládaná bakalářská práce se zabývá problematikou dětí s mentální retardací v ústavní výchově, které jsou umístěny v dětském domově v Libereckém kraji. Bakalářská práce je zaměřena na jejich vzdělávání a budoucnost po odchodu z dětského domova. Těmto dětem nebylo dopřáno kvalitní rodinné zázemí, které by zajišťovalo zdravý vývoj jedince v jeho přirozeném prostředí. Protože však všechny rodiny často nesplňují tento požadavek, je potřebné dětem tuto rodičovskou funkci nahradit. V našem případě se jedná o odbornou práci obsaženou v podobě speciální pedagogiky. Bakalářská práce je zaměřena na popis této skutečnosti a dále se ji snaží uchopit pomocí teorií a metod v teoretické i praktické části.

Klíčová slova

Ústavní výchova, dětský domov, ochranná výchova, mentální retardace, dítě s mentální retardací, základní škola speciální, vzdělávání

Annotation

The presented bachelor's thesis deals with the issue of children in institutional education with mental retardation who are placed in a children's home in the Liberec region. The bachelor thesis is focused on their education and future after leaving the orphanage. These children were not afforded a quality family background that would meet the healthy development of an individual in their natural environment. Families often do not fulfill this basic characteristic, for the healthy development of an individual, it is necessary to replace this function in children. In our case, this is professional work. This is contained in the form of special pedagogy. The bachelor's thesis is focused on the description of this fact and further tries to grasp it with the help of theory and methods in the practical and theoretical part.

Keywords

Institutional education, children's home, protective education, mental retardation, child with mental retardation, special elementary school, education

OBSAH

ÚVOD.....	10
TEORETICKÁ ČÁST.....	12
1 ÚSTAVNÍ A OCHRANNÁ VÝCHOVA.....	12
1.1 ÚSTAVNÍ VÝCHOVA.....	12
1.2 OCHRANNÁ VÝCHOVA.....	12
1.3 ÚSTAVNÍ A OCHRANNÁ VÝCHOVA V SYSTÉMU NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE.....	13
1.4 ŠKOLSKÁ ZAŘÍZENÍ PRO VÝKON ÚSTAVNÍ A OCHRANNÉ VÝCHOVY.....	14
1.4.1 DIAGNOSTICKÝ ÚSTAV	15
1.4.2 DĚTSKÝ DOMOV	15
1.4.3 DĚTSKÝ DOMOV SE ŠKOLOU	16
1.4.4 VÝCHOVNÝ ÚSTAV	16
2 MENTÁLNÍ POSTIŽENÍ	18
2.1 VYMEZENÍ POJMŮ A DEFINICE MENTÁLNÍ RETARDACE	18
2.2 OSOBY S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM	19
2.3 ETIOLOGIE MENTÁLNÍHO POSTIŽENÍ	19
2.3.1 SPECIFICKÉ GENETICKÉ PŘÍČINY	20
2.3.2 NESPECIFICKÉ PORUCHY A PŘÍČINY	21
2.4 KLASIFIKACE MENTÁLNÍHO POSTIŽENÍ	21
3 EDUKACE OSOB S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM	24
3.1 MATEŘSKÁ ŠKOLA SPECIÁLNÍ.....	24
3.2 ZÁKLADNÍ ŠKOLA PRAKTICKÁ.....	25
3.3 ZÁKLADNÍ ŠKOLA SPECIÁLNÍ.....	25
3.4 PROFESNÍ PŘÍPRAVA.....	26
3.4.1 ODBORNÉ UČILIŠTĚ.....	26
3.4.2 PRAKTICKÁ ŠKOLA	26
3.4.3 DALŠÍ VZDĚLÁVÁNÍ.....	28
PRAKTICKÁ ČÁST	29

4	EDUKACE DĚTÍ Z DĚTSKÉHO DOMOVA V ZÁKLADNÍ ŠKOLE SPECIÁLNÍ JIŽNÍ – ČESKÁ LÍPA.....	29
4.1	CÍL ŠETŘENÍ.....	29
4.2	METODOLOGIE A DESIGN ŠETŘENÍ	29
4.3	CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO VZORKU.....	30
4.4	CHARAKTERISTIKA MÍSTA ŠETŘENÍ	31
4.4.1	DĚTSKÝ DOMOV DUBÁ – DEŠTNÁ.....	31
4.4.2	ZÁKLADNÍ ŠKOLA SPECIÁLNÍ ČESKÁ LÍPA	32
4.4.3	TERAPIE ZÁKLADNÍ ŠKOLY SPECIÁLNÍ – JIŽNÍ, ČESKÁ LÍPA	33
4.4.4	VÝUKOVÉ METODY ZÁKLADNÍ ŠKOLY SPECIÁLNÍ – JIŽNÍ, ČESKÁ LÍPA	35
4.5	METODY ŠETŘENÍ A SBĚR DAT	36
4.6	ZPŮSOBY ANALÝZY DAT.....	36
5	VLASTNÍ VÝZKUM	37
5.1	KAZUISTIKY	37
5.2	KAZUISTKA Č. 1 – ANNA	37
5.3	KAZUISTIKA Č. 2 MONIKA	42
6	ROZHOVORY	48
6.1	ROZHOVOR Č. 1 ANNA	48
6.2	ROZHOVOR Č. 2 MONIKA	49
7	PŘÍPRAVA NA ODCHOD Z DĚTSKÉHO DOMOVA.....	51
8	ZÁVĚRY VÝZKUMU	53
	ZÁVĚR	56
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	58
	SEZNAM ZKRATEK	63
	SEZNAM TABULEK.....	64
	SEZNAM PŘÍLOH.....	65

ÚVOD

Tato bakalářská práce se zabývá dětmi s mentální retardací, které jsou umístěny v dětském domově v Libereckém kraji. Těmto dětem nebyly dopřány základní potřeby pro prospěšný a zdravý vývoj, protože jejich rodiny neplnily funkci vytvořit vhodné rodinné zázemí. Děti z těchto nefunkčních rodin jsou často zanedbané, trpí fyzicky i psychicky a často bývají také týrané. V těchto případech je ochráncem jejich práv stát. Je to péče institucionální a státem řízená. Zákonné normy stanovují podmínky pro výchovu v těchto zařízeních. Dnes jsou dětské domovy přizpůsobovány tak, aby umístěným dětem co nejvíce přiblížily prostředí rodinného života, tzn. takzvané dětské domovy rodinného typu.

Výzkumy i praxe říkají, že tyto děti, které prožijí velkou část svého dětství v ústavní péči, často nejsou schopny se začlenit do společnosti, nezvládají plnit své vlastní rodičovské povinnosti a jejich děti pak také často končí v ústavní výchově nebo jsou například zanedbávány. Mají také problémy s navazováním trvalých a hodnotných mezilidských vztahů. Na trhu práce, ale i ve společnosti je orientace pro ně často obtížná. Často jejich mylné představy o „*životě za branami dětského domova*“ jsou příčinou problémů spolu s nedostatkem základních psychosociálních dovedností, ale také často nízkým dosaženým vzděláním dětí v dětských domovech (Matoušek, Pazlarová a Baldová, 2008, s. 8).

Po dovršení zletilosti děti odchází z dětského domova a jen malé procento z nich využívá prodloužení ústavní výchovy až do ukončení studia. Děti, které se rozhodnou odejít v okamžiku své zletilosti, nemají většinou představu o tom, co je ve skutečnosti čeká, jaké povinnosti budou muset zvládat v majoritní společnosti. Musí se chovat jako dospělí lidé, jimiž se po odchodu z dětského domova stávají.

Pracuji v dětském domově již pět let. Začala jsem v něj jako brigádnice a poté mi byla nabídnuta pozice vychovatelky. Potkala jsem spoustu dětí a sourozeneckých skupin. Jejich osudy jsou často opravdu složité. Práce vychovatelky je náročná ve všech směrech. Jsou při ní důležité zkušenosti, ale především odborné znalosti, protože do dětských domovů jsou umisťovány děti například s poruchami chování, mentální retardací, epilepsií, vadami řeči nebo děti s poruchami učení.

Cílem této bakalářské práce je seznámit veřejnost s problematikou mentálně postižených dětí z dětského domova, jaké mají možnosti vzdělávání a kam budou směřovat po odchodu z dětského domova. Cíl praktické části spočívá v podrobné kazuistice dětí s mentální retardací žijících v dětském domově, na diagnostiku oblastí, jimiž se zabývá speciální pedagogika. Zabývá se také otázkou, jak jsou děti připravovány na odchod z dětského domova a na budoucí bydlení, povolání. V bakalářské práci jsou použity kazuistiky vybraných dětí a součástí jsou i rozhovory.

Pro toto téma jsem se rozhodla, protože mám možnost sledovat, jak děti do dětského domova přicházejí a odcházejí. Snažíme se jim simulovat rodinné prostředí. Chod dětského domova je složitý, ale i přesto je dětem dopřáno kvalitní vzdělávání a příprava do života.

TEORETICKÁ ČÁST

1 ÚSTAVNÍ A OCHRANNÁ VÝCHOVA

1.1 ÚSTAVNÍ VÝCHOVA

V České republice je ústavní výchova jednou z možností náhradní výchovy. Je ukládána soudem jako nutné opatření, pokud je „výchova dítěte nebo jeho tělesný, rozumový či duševní stav, nebo je jeho řádný vývoj vážně ohrožen anebo narušen do té míry, že je to v rozporu se zájmem dítěte, také jsou-li vážné důvody, pro které rodiče dítěte nemohou jeho výchovu zabezpečit“ (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník).

Ústavní výchova vyjadřuje sociálně-pedagogický charakter pojmenování. Synonymem ústavu je pak instituce, proto se můžeme setkávat s názvem institucionální výchova. Slovo instituce vychází z latinského instituere, jeho význam je zařizovat či zřizovat a označuje se jím udržovaná zvyklost nebo praxe. Termín je používán zhruba od 16. století, ale teprve o 200 let později se význam zařízení spojuje s budovou (Matoušek, 1999, s. 17).

1.2 OCHRANNÁ VÝCHOVA

Jedním z opatření, které může soud nařídit osobě mladší 15 let nebo mladistvému, (dítě starší než 15 let, které nedovršilo 18 let věku), který se dopustil činu, jenž je v trestním zákoníku vymezen jako trestný (Zákon 218/2003 Sb.), je ochranná výchova. Osobě, která je mladší než 15 let, je možno uložit ochrannou výchovu, pokud to odůvodňuje povaha spáchaného činu jinak trestného a pokud je zároveň nutné zajištění správné a řádné výchovy této osoby. Ochranná výchova je uložena dítěti staršímu 12 let a zároveň mladšímu 15 let, jež se dopustilo činu, za který je možno udělit dle trestního zákoníku výjimečný trest (Zákon 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)).

1.3 ÚSTAVNÍ A OCHRANNÁ VÝCHOVA V SYSTÉMU NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE

Dítě je vychováváno mimo rodinu v případě nařízení ústavní výchovy nebo uložené ochranné výchovy. Je důležité vymezit, kde má ústavní a ochranná výchova místo v systému náhradní rodinné péče.

Náhradní rodinnou péčí můžeme definovat jako péči, při níž je dítě svěřeno jiné osobě či instituci, než je alespoň jeden z jeho rodičů. Náhradní rodinnou péči vždy vymezuje soud a je stanovena zákonem 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Existují dva typy náhradní rodinné péče. Prvním je náhradní péče rodinného typu, kam patří pěstounství, osvojení svěřenectví, poručnictví. Druhým typem je ústavní výchova, která je realizována v konkrétních zařízeních (Trnková, 2018).

Ústavní výchovu lze také organizačně rozdělit mezi rezort zdravotnictví, školství a rezort práce a sociálních věcí. Pod tyto rezorty spadají jednotlivá zařízení.

- **Rezort zdravotnictví** – sem patří dětské domovy pro děti do 3 let.
- **Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT)** – sem zařazujeme školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy – dětské domovy, dětské domovy se školou, diagnostické ústavy a výchovné ústavy.
- **Rezort práce a sociálních věcí** – do tohoto rezortu můžeme zařadit zařízení sociálních služeb, domovy pro osoby se zdravotním postižením, ale také zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (Trnková, 2018).

Zvláštní postavení má v systému náhradní rodinné péče ochranná výchova. Ta je právně vymezena v zákoně 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže) a dále v zákoně 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči v těchto zařízeních.

Ochranná výchova tedy není přímo formou náhradní rodinné péče, ale může být uložena i dítěti s nařízenou ústavní výchovou. Ochranná výchova také může být přeměněna na ústavní výchovu a bývá realizována ve školských zařízeních ústavní a ochranné výchovy. Pro přehlednost je uvedena tabulka se zařízeními ústavní a ochranné výchovy dle jednotlivých rezortů.

Tabulka č. 1: Zařízení ústavní a ochranné výchovy

Ústavní výchova			Ústavní a ochranná výchova		
MŠMT	Dětský domov		Dětský domov se školou	Výchovný ústav	Diagnostický ústav
MPSV	Dětský domov pro děti se zdravotním postižením	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc			
MZ	Dětský domov pro děti do 3 let				

Zdroj: Trnková, 2018

1.4 ŠKOLSKÁ ZAŘÍZENÍ PRO VÝKON ÚSTAVNÍ A OCHRANNÉ VÝCHOVY

Školskými zařízeními pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy jsou dle zákona č. 109/2002 Sb., diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy. Jejich hlavním úkolem je poskytovat dětem ve věku od 6 do 18 let, případně do 26 let, komplexní péči. Jedná se především o děti, o něž se nemohou biologičtí rodiče ze sociálních, zdravotních nebo jiných závažných důvodů starat, nebo je jinak ohrožen jejich vývoj v původní rodině. O zařazení do těchto institucí rozhoduje soud nebo osoby odpovědné za výchovu (Janský, 2014, s. 115).

V České republice máme dále školská zařízení pro preventivně výchovnou péči, jimiž jsou střediska výchovné péče (dále jen SVP). Tato zařízení jsou pro děti a mladistvé, u kterých se objevují negativní a patologické projevy chování. Hlavním posláním těchto zařízení je především činnost v oblasti sekundární prevence sociálně patologických jevů. Práce SVP je založena na zcela svobodném rozhodnutí klienta a souhlasu jeho zákonného zástupce. Hlavním úkolem pracovníků v těchto zařízeních je upevňování, utužování a posilování rodinných vazeb a upravování rodinných vztahů klienta. V SVP se nachází různá oddělení jako ambulantní, internátní a krizová.

Ambulantní oddělení se zaměřuje na poradenskou péči o klienty ve věku od 6 do 18 let. Internátní oddělení poskytuje možnost pobytu, a to včetně vzdělávání těchto klientů. Pobyt v internátním oddělení je však možný maximálně na dobu 56 dní. V neposlední řadě jsou zde krizová oddělení, která nabízí pomoc v náhlé nebo akutní životní krizi či bezvýchodné životní situaci po dobu maximálně tří dnů (Kubová, 2006, s. 11).

1.4.1 DIAGNOSTICKÝ ÚSTAV

Školským zařízením pro výkon ústavní a ochranné výchovy jsou dále diagnostické ústavy (dále jen DÚ). Jsou to instituce, které v tomto systému zastávají velmi důležité místo. Jedná se o zařízení, kam se dostávají děti ve věku od 3 do 15 let, které mají problémy s poruchami chování. Do DÚ se přijímají děti s nařízeným předběžným opatřením, nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou. Klienti v rámci DÚ prochází dvouměsíčním diagnostickým a výchovně terapeutickým pobytem, díky němuž je poté zpracována celková diagnostika osobnosti. Vymezeny jsou také individuální výchovné a vzdělávací priority a v neposlední řadě jsou doporučeny vhodné metody a přístupy. Jedná se o sestavení tzv. specifického programu rozvoje osobnosti. Dalším důležitým úkolem DÚ je stabilizace přijatých klientů, a to včetně zakotvení potřebných hygienických, režimových a výchovných návyků. Kromě komplexní péče o svěřené děti jsou DÚ povinny monitorovat funkčnost sítě školských zařízení a informovat zřizovatele, tedy MŠMT, o jejím stavu a potřebách (Janský, 2014, s. 116). Podle věku svěřenců se dělí DÚ na diagnostické ústavy pro děti a diagnostické ústavy pro mládež.

1.4.2 DĚTSKÝ DOMOV

Dětský domov je školským zařízením pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Jsou do něj umísťovány děti ve věku od 3 do 18 let, v některých případech do ukončení přípravy na povolání. V dětských domovech mohou být také umístěny matky se svými dětmi. Děti jsou do dětského domova umísťovány na základě rozhodnutí soudu o nařízení ústavní výchovy (Janský, 2014, s. 116).

Dětské domovy poskytují celkovou péči těm dětem, které nemohou být z různých závažných sociálních či zdravotních důvodů vychovávány ve své vlastní biologické

rodině ani v jiné formě náhradní rodinné péče. Dětem je tu poskytována zejména sociální a výchovná péče. Protože jsou do těchto institucí umísťovány děti, které nemají poruchy chování, mohou navštěvovat běžnou základní školu, jež nenáleží danému domovu (Janský, 2014, s. 116).

Dětské domovy dnes organizují takzvané rodinné skupiny, do nichž jsou děti zařazeny. V jedné rodinné skupině je maximálně osm dětí. V dětském domově lze vytvořit nejméně 2 rodinné skupiny, nejvíce pak 6 rodinných skupin.

1.4.3 DĚTSKÝ DOMOV SE ŠKOLOU

Dětský domov se školou (dále jen DDS) je speciální školské zařízení, které přijímá děti s nařízenou ústavní nebo ochrannou výchovou ve věku od 6 let do ukončení povinné školní docházky. Na rozdíl od dětského domova jsou v tomto zařízení umístěny děti, které mají závažné poruchy chování nebo defekt duševní. Klientům je v rámci DDS poskytována nejen výchovná a sociální, ale i vzdělávací péče. Protože děti se závažnými poruchami chování nemohou navštěvovat běžné školy, které se nachází mimo toto speciální školské zařízení, je součástí této instituce i příslušný typ školy, kterou svěřenci na základě povinné školní docházky navštěvují (Janský, 2014, s. 16). Děti jsou zařazeny do jednotlivých rodinných skupin v počtu 6–8. V tomto školském zařízení lze vytvořit nejméně 2 a nejvíce 6 rodinných skupin.

1.4.4 VÝCHOVNÝ ÚSTAV

Do školských zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy jsou dále řazeny výchovné ústavy (dále jen VÚ), kam jsou umísťovány děti starší 15 let, u nichž byla soudem nařízena ústavní výchova, nebo jim byla uložena ochranná výchova, případně děti od 12 let s ochrannou nebo ústavní výchovou. Výchovné ústavy mohou pečovat i o nezletilé matky s jejich dětmi. Mladistvým je poskytována výchovná, vzdělávací a sociální péče. Ve VÚ jsou klienti, jimž byly diagnostikovány natolik závažné poruchy chování, že nemohou nadále zůstat v DDS. VÚ poskytují klientům mimo jiné specifické výchovně vzdělávací programy, které jsou individuálně zpracované dle jejich osobnostních charakteristik. Jedná se o tzv. programy rozvoje osobnosti (Janský, 2014, s. 116). Základní organizační jednotkou tohoto školského zařízení je rodinná skupina,

do níž je umístěno maximálně 8 dětí. Je zde možno vytvořit nejméně 2 a nejvíce 6 rodinných skupin.

2 MENTÁLNÍ POSTIŽENÍ

2.1 VYMEZENÍ POJMŮ A DEFINICE MENTÁLNÍ RETARDACE

Pojem **mentální postižení** chápeme jako pojem širší, nadřazený, zastřešující. Jako „člověka s mentálním postižením“ si můžeme představit jak jedince s mentální retardací, tak i třeba s demencí. V dnešní době doporučuje Organizace Inclusion International, dříve jako Mezinárodní liga asociací pro osoby s mentálním handicapem, užívat označení člověk (dítě, mladistvý) s mentální retardací (s mentálním postižením). Tím má být vyjádřena skutečnost, že retardace není integrální součástí člověka, ale je pouze jedním z mnoha jeho osobnostních rysů (Švarcová, 2006). Mentální retardace má mnoho definicí. Jedna skupina autorů uvádí tyto definice obecněji, protože se zabývají spíše faktory, podle druhé skupiny autorů jsou definice mentální retardace koncipovány specifitěji, zohledňují více aspektů postižení. Uvedu několik různých autorů a jejich definice.

Vágnerová (2008, s. 289) definuje mentální retardaci takto: *„Nejčastěji je mentální retardace definována jako neschopnost dosáhnout odpovídajícího stupně intelektového vývoje (méně než 70 % normy), přestože byl takový jedinec přijatelným způsobem výchovně stimulován. Nízká úroveň inteligence bývá spojena se snížením či změnou dalších schopností a odlišností ve struktuře osobnosti.“* Mentální retardace je komplexní označení vrozeného postižení rozumových schopností, které se projevují neschopností porozumět svému okolí a v požadované míře se mu přizpůsobit (Vágnerová, 2008).

Mentální retardaci lze popsat jako vývojovou poruchu rozumových schopností demonstrující především snížení kognitivních, řečových, pohybových a sociálních schopností s prenatální i časně postnatální etiologií, která oslabuje adaptační schopnosti jedince (Valenta, Michalík a Lečbych, 2012, s. 31). Mentální retardaci lze definovat z různých hledisek – biologického, psychologického, sociálního, pedagogického a právního přístupu (Slowík, 2016).

Šiška (2005) píše, že je tradiční chápání mentální retardace jako defekt uvnitř jedince (deficitní model) kritizováno a je potřeba vymezit mentální retardaci ve vztahu jedince a prostředí (podpurný model). Podle tohoto modelu aktualizovala AAMR

(American Association for Mental Retardation, dnes AAIDD) v roce 2002 definici následovně: „*Mentální retardace je snížená schopnost (= disability) charakterizovaná výraznými omezeními v intelektových funkcích a také v adaptačním chování, což se projevuje ve schopnosti myslet v abstraktních pojmech a v sociálních a praktických adaptačních dovednostech*“ (Šiška, 2005, s. 10).

2.2 OSOBY S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM

Vystihovat osoby, které jsou mentálně postižené, jako celek je velmi obtížné především proto, že lidé s mentálním postižením tvoří rozmanité skupiny. V první řadě se od sebe vzájemně velmi liší, stejně jako všichni lidé mají své charakteristické vlastnosti a charakteristiky. Odlišují se však i hloubkou a strukturou svého postižení, zvláštnostmi psychických procesů, volných vlastností, emocionality, věku i mírou podnětnosti prostředí, ve kterém vyrůstali a ve kterém žijí (Černá, 2015).

U projevů mentálního postižení můžeme rozlišit tři hlavní znaky, jimiž jsou nízká úroveň rozumových schopností projevujících se obtížnější adaptací na podmínky běžného života, dítě se totiž už od narození nevyvíjí standardním způsobem, defekt, který je vrozený, a trvalost poruchy. Přitom horní hranice dosažitelného rozvoje je dána vnitřními vlivy, jako jsou závažnost nebo příčina poruchy, ale také vnějšími vlivy, kde se jedná především o edukační a terapeutické procesy (Fischer a Škoda, 2008).

Výskyt mentálního postižení v populaci nelze s naprostou jistotou kvantifikovat, a to z několika důvodů. Podle Pipekové (2006) je problém v rozdílné definici mentálního postižení. Mentálním postižením trpí v České republice zhruba 3 % obyvatel.

2.3 ETIOLOGIE MENTÁLNÍHO POSTIŽENÍ

Etiologie neboli nauka o příčinách vzniku chorob je základem prevence, snahy vyhnout se a zabránit vzniku choroby či poškození (Matulay, 1986).

Příčinou mentální retardace je postižení CNS, které může vzniknout různými způsoby. Příčiny mohou být primárně biologické nebo psychosociální, ale může jít také o jejich různou kombinaci. Obecně platí, že čím je mentální retardace hlubší, tím častěji můžeme najít jako primární příčinu biologickou. V tomto případě se také častěji

setkáváme s dalšími somatickými abnormalitami. Etiologie se tedy projevuje hloubkou a závažností postižení a převažujícími příznaky. Celkově se ale jedná o multifaktoriálně podmíněnou poruchu. Na jejím vzniku a rozvoji se může podílet jak porucha genetických dispozic, tak nejrůznější environmentální vlivy, které mohou poškodit mozek v rané fázi jeho vývoje. Tyto faktory působí ve vzájemné interakci (Fischer, 2014, s. 2014).

V odborné literatuře se vyskytují endogenní (vnitřní) a exogenní (vnější) faktory. Dále jsou z časového pohledu vytvářeny kategorie podle faktorů prenatalních (v průběhu těhotenství), perinatálních (v průběhu porodu a bezprostředně po něm) a postnatálních (faktory působící po narození) (Valenta, Michalík, Lečbych, 2012). Je obecně známo, že se nikde na světě nevyskytují dva lidé, kteří by měli stejnou symptomatologii, dokonce ani dva lidé se stejnou intelektovou abnormalitou.

- Prenatální (před narozením dítěte) – jedná se především o infekční onemocnění matky během těhotenství, špatnou výživu, působení toxických látek, působení záření a úrazy matky.
- Perinatální (v období porodu a bezprostředně po něm) – hypoxie (nedostatek kyslíku) plodu, porod může být protahovaný (dlouhotrvající) atd.

Postnatální (po porodu do 2 let věku dítěte) – infekce novorozence, záněty mozku, úrazy, špatná výživa (Pipeková, 2010, s. 291)

2.3.1 SPECIFICKÉ GENETICKÉ PŘÍČINY

- Dominantně (vzácné) nebo recesivně podmíněné (dědičná metabolická onemocnění);
- Podmíněné poruchou pohlavních chromozomů (Klinefelův syndrom (XXY), Turnerův syndrom (XO), apod.);
- Podmíněné chromozomálními aberacemi (ke známým patří Downův syndrom, který je důsledkem anomálie chromozomů, trizomie 21 párů) (Zvolský, 1996).

2.3.2 NESPECIFICKÉ PORUCHY A PŘÍČINY

V přibližně 15 % případů zůstává příčina vzniku mentální retardace nezjištěna nebo neobjasněna. V těchto případech nedošlo k identifikaci porodního traumatu nebo jiného poškození plodu nebo novorozence, případně nebyla metabolická porucha dosud objevena (Zvolský, 1996).

2.4 KLASIFIKACE MENTÁLNÍHO POSTIŽENÍ

Mentální retardace znamená snížení úrovně rozumových schopností, jež jsou v psychologii označovány jako inteligence. Pojem inteligence však dosud nebyl uspokojivě definován. Obecné definice zpravidla chápou inteligenci jako schopnost učit se z minulé zkušenosti a přizpůsobovat se novým životním podmínkám a situacím. Vyjádřením úrovně inteligence je inteligenční kvocient zavedený W. Sternem (Švarcová, 2006).

Význam inteligenčního kvocientu (IQ) je pro nás kritériem pro začazení do klasifikace a stanovení stupně mentálního postižení (Bartoňová a Vítková, 2007).

Mezi nejčastěji užívané patří klasifikace podle Světové zdravotnické organizace (WHO). Od roku 1992 je již 10. revizí Mezinárodní klasifikace nemocí. Mentální retardace patří do oboru psychiatrie. Proto má jako první označení písmeno F. Oddíl F70–F79 je věnován jednotlivým stupňům mentální retardace. Podle této klasifikace se mentální retardace dělí do šesti základních kategorií. Stupeň mentální retardace se obvykle měří standardizovanými testy inteligence. Ty mohou být nahrazeny škálami, které určují stupeň sociální adaptace v určitém prostředí. Taková měření škálami však určují jen přibližný stupeň mentální retardace. Diagnóza bude též záviset na všeobecných intelektových funkcích, jak je určí kvalifikovaný diagnostik.

- **F 70 – lehká mentální retardace** – IQ se pohybuje přibližně mezi 50 až 69 (což u dospělých odpovídá mentálnímu věku 9 až 12 let). Stav vede k obtížím při školní výuce. Mnoho dospělých je ale schopno práce a úspěšně udržují sociální vztahy a přispívají k životu společnosti. Patří sem: lehká slabomyslnost, lehká mentální abnormalita (dříve debilita).

- **F 71 – středně těžká mentální retardace** – IQ dosahuje hodnot 35 až 49 (což u dospělých odpovídá mentálnímu věku 6 až 9 let). Důsledkem je zřetelné vývojové opoždění v dětství, nicméně mnozí se dokážou vyvinout k určité hranici nezávislosti a soběstačnosti, dosáhnou přiměřené komunikace a školních dovedností. Dospělí budou potřebovat různý stupeň podpory k práci a k činnosti ve společnosti. Patří sem: střední mentální abnormalita, středně těžká slabomyslnost (dříve imbecilita).
 - **F 72 – těžká mentální retardace** – IQ se pohybuje v pásmu 20 až 34 (u dospělých odpovídá mentálnímu věku 3 až 6 let). Stav vyžaduje trvalou potřebu pomoci. Patří sem: těžká mentální abnormalita, těžká slabomyslnost (dříve idioimbecilita).
 - **F 73 – hluboká mentální retardace** – IQ dosahuje nejvýše 20 (což odpovídá u dospělých mentálnímu věku pod 3 roky). Tento stav způsobuje nesamostatnost a potřebu pomoci při pohybu, komunikaci, ale i hygienické péči. Patří sem: hluboká mentální abnormalita, hluboká slabomyslnost (dříve idiocie) (MKN, 10. revize).
 - **F 78 – jiná mentální retardace.** Tato kategorie by měla být použita pouze tehdy, když stanovení stupně intelektové retardace pomocí obvyklých metod je zvláště nesnadné nebo nemožné pro přidružené senzorické nebo somatické poškození, např. u nevidomých, neslyšících, nemluvících, u jedinců s těžkými poruchami chování, osob s autismem či u těžce tělesně postižených osob.
- F79 – nespecifikovaná mentální retardace.** Tato kategorie se užívá v případech, kdy mentální retardace je prokázána, ale není dostatek informací, aby bylo možno zařadit pacienta do jedné z již uvedených kategorií (Švarcová, 2006).

Tabulka č. 2: Rozdělení jednotlivých stupňů mentální retardace

KÓD DLE MKN-10	SLOVNÍ OZNAČENÍ	PÁSMO IQ
F 70	Lehká mentální retardace (debilita)	50–69
F71	Středně těžká mentální retardace (imbecilita)	35–49
F72	Těžká mentální retardace (idiocie)	20–34
F73	Hluboká mentální retardace (idiocie)	0–19
F78	Jiná mentální retardace	
F79	Nespecifikovaná mentální retardace	

Zdroj: Mezinárodní kvalifikace nemocí, 2008, s. 236–237

Lidé s mentální retardací jsou jedineční jako každý z nás. V odborné literatuře se můžeme dočíst, že mentální retardace je vrozená či raně získaná porucha intelektu. V literatuře je výčet toho, jaká mají lidé s mentálním postižením omezení, co všechno nezvládnou. Pokud chceme vědět a znát, jací jsou opravdu lidé s mentální retardací, nejlepším způsobem je poznat je osobně. Mají různé povahy, schopnosti a dovednosti, záliby a přání. Společnost má v paměti nejrůznější mýty o těchto lidech jako například: Lidé s mentálním postižením by neměli mít právo volit. Lidé s mentálním postižením jsou nevzdělavatelní. Lidé s postižením nejsou pro společnost přínosem. Lidé s postižením nemají právo mít děti.

3 EDUKACE OSOB S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM

Edukace osob s mentálním postižením se provádí podle školského zákona, tedy zákona č. 561/2004 Sb. (a příslušných vyhlášek MŠMT ČR č. 72/2005 a 73/2005 Sb. v platném znění).

Systém (speciálních) škol a institucí pro děti a žáky s mentálním postižením je tvořen předškolním zařízením (mateřskou školou speciální, popř. speciální třídou při mateřské škole), základní školou praktickou (dříve zvláštní školou), základní školou speciální (dříve pomocnou školou, přípravným stupněm pomocné školy, pomocnou školou s rehabilitačním vzdělávacím programem), odborným učilištěm, praktickou školou. Zvláštní postavení je dáno speciálně pedagogickému centru (SPC). Kromě zařazení dítěte s mentálním postižením do vzdělávacích programů speciálních škol umožňuje legislativa ještě další formy speciálního vzdělávání, a sice individuální integraci (v běžné škole či ve škole pro žáky s jiným druhem zdravotního postižení), skupinovou integraci žáků či kombinaci výše uvedených možností (Valenta, 2014, s. 37).

3.1 MATEŘSKÁ ŠKOLA SPECIÁLNÍ

Je zajišťována jako běžné předškolní zařízení, které kromě formativní funkce (výchova rozumová a řečová, tělesná, mravní, pracovní a estetická) splňuje činnost diagnostickou (s ohledem na další institucionální péči o dítě), dále reedukační činnost (rozvoj postižených funkcí s důrazem na kognitivní procesy), také kompenzační (rozvoj nepostižených funkcí, např. motorických), ale i rehabilitační a často i terapeuticko-formativní (léčebně-výchovnou), popř. respitní (úleva rodičům starajících se o dítě s mentálním postižením) (Valenta, 2014, s. 38).

3.2 ZÁKLADNÍ ŠKOLA PRAKTICKÁ

Na základní škole praktické jsou vzdělávání obzvláště žáci s lehkým mentálním postižením, eventuálně žáci s inteligenčním kvocientem v pásmu podprůměru za předpokladu, že nejsou schopni se z určitých důvodů rozvíjet v základní škole běžného typu. O zařazení žáka do základní školy praktické rozhoduje ředitel na základě doporučení školského poradenského pracoviště a souhlasu zákonného zástupce žáka (Fischer a Škoda, 2008)

Absolvováním základní školy praktické získává žák základní vzdělání, to znamená úředně stejné vzdělání jako ze základní školy běžného typu. Základní škola praktická se podobně jako základní škola běžného typu dělí na dva stupně. První stupeň zahrnuje první až pátý ročník a druhý stupeň šestý až devátý. Stejná je také struktura předmětů. Základní škola praktická se od běžné základní školy odlišuje hodinovou dotací, obsahem vzdělávání a uplatňováním podpůrných opatření. Své školní vzdělávací programy vytvářejí základní školy praktické na základě Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání, dle přílohy, která modifikuje vzdělávání žáků s lehkým stupněm mentálního postižení. V rámci této přílohy je učivo pro žáky s mentálním postižením redukováno a jsou modifikovány výstupy, které by měl žák zvládnout (Bendová a Zíkl, 2011).

3.3 ZÁKLADNÍ ŠKOLA SPECIÁLNÍ

Vzdělávání v základní škole speciální je orientováno na maximální možnou míru osvojení dovedností, jako jsou čtení, psaní a počítání, na základní návyky sebeobsluhy, na rozvoj v oblasti poznatků o společnosti. Je kladen velký důraz na individuální přístup. Vzhledem k tomu, že děti nedokážou dlouhou dobu udržet svou pozornost, je potřeba častěji střídát aktivity. V hodinách by měly být vytvořeny optimální podmínky pro výuku, vyžadující klidné a nestresující prostředí, které poskytuje pocit bezpečí a umožní koncentraci na práci. Cílem speciálních škol je připravit žáky k začlenění do pracovního procesu. Od základní školy se odlišuje základní škola speciální organizačními formami vzdělávání a obsahovým zaměřením výuky. „*Učivo je*

redukováno na osvojení si základních dovedností v jednotlivých vzdělávacích oblastech a oborech, prakticky zaměřených činností a pracovních dovedností. Je přizpůsobeno žákům se sníženou úrovní rozumových schopností, psychických zvláštností, nedostatečnou úrovní koncentrace pozornosti a nízkou úrovní volních vlastností“ (Bartoňová a Vítková, 2007, s. 73). Docházka základní školy speciální trvá deset let, tudíž o rok déle než v běžné základní škole a základní škole praktické. Základní škola speciální je také členěna do dvou stupňů, 1. stupeň (první až šestý ročník) a 2. stupeň (sedmý až desátý ročník). Žáci jsou vzděláváni podle Rámcového vzdělávacího programu pro základní školu speciální a příslušného školního vzdělávacího programu.

3.4 PROFESNÍ PŘÍPRAVA

Profesní příprava žáků s mentálním postižením se uskutečňuje buď na běžných typech škol druhého cyklu (např. absolvent devátého ročníku základní školy praktické může v případě úspěšného přijímacího řízení navštěvovat střední odborné učiliště), tradičně však na odborných učilištích a praktických školách.

3.4.1 ODBORNÉ UČILIŠTĚ

Franiok (2008) označuje odborná učiliště jako tradiční způsob přípravy absolventů základní školy praktické (zvláštní školy) na odpovídající profesní uplatnění. Podle něj poskytují relativně široký rejstřík možností profesní přípravy, z nichž si žáci mohou volit učební obor dle svých zájmů a schopností. Šándorová (2002) podotýká, že zaměření učebních oborů je velmi pestré a obecným rysem jsou především nižší nároky na obsah vědomostí ve všeobecně vzdělávacích a teoretických předmětech. Těžiště jejich práce tkví v přípravě žáků na profesní uplatnění, především na předávání praktických dovedností. Délka studia je v odborném učilišti dva nebo tři roky.

3.4.2 PRAKTICKÁ ŠKOLA

Podle MŠMT tzv. „školy praktické“ nikdy právně neexistovaly, termín „praktická škola“ nemá a nikdy neměl oporu v zákoně. Od roku 2005 se tak v praxi nazývaly základní školy pro žáky s mentálním postižením, které ovšem měly podmínky stejné

jako školy speciální. Dnes tyto školy patří do skupiny škol zřizovaných podle § 16 odst. 9 školského zákona, jedná se tedy o speciální školy, které jsou určeny pro žáky s mentálním postižením. Zřizovateli těchto základních škol jsou převážně kraje. Tito zřizovatelé stáli před rozhodnutím, jak upraví zřizovatelské listiny těchto někdejších tzv. praktických škol.

Nabízely se jim tři možnosti:

- Provozovat školu jako „běžnou“ základní školu a vzdělávat v ní žáky stejně jako v ostatních základních školách a dále žáky s potřebou podpůrných opatření.
- Zvolit si, že půjde o běžnou školu, ale se třídami (ZŠ, MŠ), odděleními (konzervatoř) nebo studijními skupinami (vyšší odborné školy), které budou vzdělávat žáky podle § 16 odstavec 9 školského zákona, tedy žáky s mentálním, tělesným, zrakovým nebo sluchovým postižením, závažnými vadami řeči, závažnými vývojovými poruchami učení a chování, souběžným postižením více vadami nebo autismem.
- Rozhodnou se, že půjde o školu, která je zřízena podle § 16 odstavec 9 školského zákona, tedy školu určenou pro žáky s mentálním, tělesným, zrakovým nebo sluchovým postižením, závažnými vadami řeči, závažnými vývojovými poruchami učení, závažnými vývojovými poruchami chování, souběžným postižením více vadami nebo autismem. Vzdělávání žáků bez zdravotního postižení a žáků z odlišného kulturního prostředí a životních podmínek zde již není možné (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, 2022).

Praktické školy jsou jednou z variant středního vzdělávání žáků, které není možno z různých důvodů zařadit do běžného učebního oboru (odborného učiliště), a to například z důvodu vážného psychomotorického postižení nebo vzhledem k úrovni jejich rozumových schopností, případně k dalším vadám a onemocněním (Tuháčková, 2004). Do roku 2004 u nás existovaly tři typy praktických škol: s jednoletou, dvouletou a tříletou přípravou. V současnosti existují tyto typy praktických škol: praktická škola jednoletá a praktická škola dvouletá. Praktické školy stále patří spíše k méně známým poskytovatelům středního vzdělávání. Je však přesto nutné neodebírat jim důležitou roli, kterou hrají v systému vzdělávání osob se speciálními vzdělávacími potřebami.

Podle Marvánkové (2006) může praktická škola pro žáka se speciálními potřebami, který hledá možnost dalšího vzdělávání, představovat velmi výhodnou možnost.

3.4.3 DALŠÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Pro vzdělávání dospělých jedinců s mentálním postižením existují dvě možnosti. Je velice důležité posilovat samostatnost, dovednosti obsluhy, soběstačnost v co nejvyšší možné míře. Jednou z možností dalšího vzdělávání jsou večerní školy a dále pak kurzy pro doplnění vzdělání.

- **Večerní školy** – umožňují následnou edukaci absolventům základních škol speciálních. Tyto večerní školy mohou navštěvovat i dospělé osoby s mentálním postižením. Jejich úkolem je zejména prohlubování vědomostí a praktických dovedností, poskytují ale také smysluplné trávení volného času, rozvoj komunikačních schopností a jsou důležité pro sociální interakci. Tyto školy jsou zřizovány z neziskového sektoru (občanských sdružení). V roce 1991 byla Psychopedickou společností společně ve spolupráci s Pedagogickou fakultou Univerzity Karlovy v Praze založena první večerní škola.
- **Kurzy pro doplnění vzdělání** – rozlišujeme dva druhy kurzů. Kurz pro získání základního vzdělání se realizuje na základní škole běžné a střední škole. Studium může probíhat dálkově nebo jako denní. Toto studium je pak ukončeno zkouškou, která odpovídá výstupům rámcově vzdělávacího programu, trvá jeden rok a nástup do kurzu není omezen věkem. Kurz pro získání základů vzdělání je realizován základní školou speciální a je určen pro osoby se středně těžkým, těžkým a kombinovaným postižením, které ukončily vzdělání na základní škole praktické. Doba tohoto kurzu je jeden rok s možností každodenní výuky nebo individuální výuky ve škole nebo v místě bydliště žáka (Pipeková, 2006).

PRAKTICKÁ ČÁST

4 EDUKACE DĚTÍ Z DĚTSKÉHO DOMOVA V ZÁKLADNÍ ŠKOLE SPECIÁLNÍ JIŽNÍ – ČESKÁ LÍPA

4.1 CÍL ŠETŘENÍ

Cílem této bakalářské práce je zjistit, jakým způsobem jsou děti připravovány na život mimo dětský domov, jak probíhá jejich edukace. Dále se zabývá otázkou jejich budoucího povolání a možnostmi dalšího vzdělávání. Šetření je z prostředí dětského domova v severních Čechách. Šetření je z prostředí ústavní výchovy a speciální školy v severních Čechách.

Bakalářská práce obsahuje kazuistiky mentálně postižených dívek ze severočeského dětského domova a zhodnocení jejich vývoje od nástupu do dětského domova po současnost. Sběr dat a potřebného materiálu byl prováděn od roku 2015– 2022. Vlastní výzkum probíhal od ledna do prosince 2022.

Výzkumná otázka zní: Jakým způsobem jsou děti připravovány na život mimo dětský domov, na budoucí povolání, na budoucí bydlení?

4.2 METODOLOGIE A DESIGN ŠETŘENÍ

Pro tuto bakalářskou práci bylo zvoleno kvalitativní výzkumné šetření, které se zabývá životem jedinců, kterým nebylo dopřáno kvalitní rodinné péče, a proto byli umístěni do ústavní výchovy. Sběr dat probíhá v delším časovém intervalu. V této bakalářské práci jsou popsány kazuistiky a rozhovory dětí z vybraného dětského domova. Dále byly použity výpovědi vychovatelů vybraných dívek. Zájem o tento cíl bakalářské práce vyplynul z autorčiny vlastní pětileté praxe vychovatelky v dětském domově.

Hendl říká, že práce kvalitativního výzkumníka je jako práce detektiva. Výzkumník hledá jakékoliv informace, které napomáhají k vysvětlení výzkumných otázek. Pracuje přímo v terénu, prochází dokumentaci, sleduje jedince v různých časových okamžicích, studuje jejich historii a vývoj (Hendl, 2005, s. 50).

Výzkum je proveden formou kvalitativního výzkumu. Hendl říká, že někteří metodologové chápou sice kvalitativní výzkum jako doplněk tradičního výzkumu, ale jiní metodologové ho vnímají jako nejpřesnější posouzení zkoumaných fenoménů postavených na přírodovědných základech. Dále říká, že uvedený kvalitativní výzkum v sociálních vědách má rovnocenné postavení s jinými formami výzkumu (Hendl, 2005, s. 49).

Základní rysy kvalitativního výzkumu:

- Intenzivnost,
- podrobný zápis a zpracování,
- dlouhodobost.

Metody kvalitativního výzkumu:

- Rozhovor,
- kazuistika.

Složky kvalitativního výzkumu:

- Analýza osobních dat a rodinné anamnézy,
- analýza psychologického vyšetření,
- dokumentace a spisy.

4.3 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO VZORKU

Výzkum bude proveden v prostředí ústavní výchovy, má vlastnosti, na něž je zaměřen cíl bakalářské práce a jež požaduje náš výzkum, tedy jakým způsobem, jakou metodou, jakými přístupy jsou děti z ústavní výchovy vzdělávány a připravovány na život mimo dětský domov, budoucí povolání a bydlení. Dále se zajímá i o možnosti dalšího vzdělávání, ale také o terapii speciálních škol a výukových metod. Pro tuto bakalářskou práci byly vybrány dvě dívky z dětského domova, které navštěvují základní školu speciální. V dětském domově jsou od raného dětství. Tyto dívky mají diagnostikovanou mentální retardaci, potřebné informace byly zjištěny ze spisů

a dokumentace dětského domova. Jsou podrobně sestaveny kazuistiky těchto vybraných dívek. Kromě toho byly s dívkami uskutečněny rozhovory na téma budoucího povolání a o odchodu z dětského domova.

4.4 CHARAKTERISTIKA MÍSTA ŠETŘENÍ

Je důležité představit a stručně popsat dětský domov, odkud pochází dívky vybrané pro tento výzkum. Dále seznámení se školou, kterou dívky navštěvují v nedalekém městě. Informace a poznatky z dětského domova a základní speciální školy vedou k naplnění cíle této bakalářské práce.

4.4.1 DĚTSKÝ DOMOV DUBÁ – DEŠTNÁ

Dětský domov Dubá-Deštná se nachází nedaleko města Česká Lípa v severních Čechách. Založen byl roku 1954 a má kapacitu 40 dětí a 5 rodinných skupin. Součástí objektu jsou hlavní budova, tělocvična, jídelna, kuchyň, kotelná, přilehlé rozsáhlé pozemky a další prostory potřebné pro chod zařízení. Personál dětského domova se skládá z pedagogických i nepedagogických pracovníků. K pedagogickým pracovníkům patří ředitelka zařízení, vedoucí vychovatelka, vychovatelé rodinných skupin a asistenti pedagogů. K nepedagogickým pracovníkům pak patří sociální pracovnice, hospodářka, kuchařky, údržbáři, švadlena a řidič.

V současné době je v dětském domově 34 dětí ve věku 3 až 20 let rozdělených do pěti rodinných skupin. V dětském domově jsou umístěny děti s mentálním postižením, s vadami řeči a děti z nevhodného domácího prostředí. Každá rodinná skupina má 6–8 dětí a dva kmenové vychovatele. Dětský domov Dubá-Deštná je unikátní tím, že se na rodinné skupině střídají tzv. teta a strejda, což simuluje matku a otce. Na každé rodinné skupině je herna spojena s kuchyní, dále 3 až 4 dětské pokoje, kde jsou děti rozmístěny buď po 2 nebo po 3, dívky a chlapci zvlášť. Koupelna je společná pro celou rodinnou skupinu a oddělené jsou toalety pro chlapce a dívky. Náplní dne je po příchodu ze školy vypracovat domácí úkoly a příprava do školy na další den, využití volného času volnočasovými kroužky, které děti navštěvují (sport, výtvarné kroužky, hudební kroužky). Děti mají na každý den rozdělené povinnosti jako například úklid společných prostor a úklid prádla, které si samy pod dohledem vychovatele perou na

rodinné skupině, tak aby se naučily postupně všem domácím pracím. Děti se učí uklízet své pokoje, společné prostory, umývat nádobí. Učí se samy hospodařit s penězi, chodí na nákupy, učí se vařit a prát. Každý měsíc si děti vaří po celý den jídlo, což zahrnuje nákup potravin. To vše probíhá pod dohledem vychovatelů. Některé děti dojíždí do škol autobusem do nedalekého města Dubá, kde je základní škola, a do České Lípy, kde navštěvují speciální školy. Dubá-Deštná je malá vesnice, kde je pouze autobusové spojení a ostatní děti se do škol a školky vozí služebními auty. Další součástí dne je hygiena. V noci se o děti starají dvě tzv. noční tety, které ukládají děti ke spánku a ráno budí do školy a školky.

4.4.2 ZÁKLADNÍ ŠKOLA SPECIÁLNÍ JIŽNÍ ČESKÁ LÍPA

Základní škola speciální je v klidné části města Česká Lípa v ulici Jižní 1970. Jde o odloučené pracoviště ZŠ, PŠ a MŠ Moskevská 679, Česká Lípa. Škola je zřízená podle § 16 odst. 9 školského zákona. Je tedy pro žáky, kteří mají platné potvrzení a doporučení od poradenského zařízení, jako je pedagogicko-psychologická poradna nebo speciálně pedagogické centrum. Škola je tvořena 5 různě barevnými bezbariérovými pavilony propojenými krytými koridory. Ke škole patří také dětské hřiště. Základní škola speciální nabízí velké množství didaktických, kompenzačních a rehabilitačních pomůcek, dále relaxační prostory a specializované učebny. Ve škole jsou dílny pro práci se dřevem a keramickou hlinou. ZŠS v České Lípě je škola s velkou spádovou oblastí pro žáky s různým typem a stupněm postižení. Škola má deset ročníků, člení se na 1. stupeň (1.–6. ročník) a 2. stupeň (7.–10. ročník). Součástí školy je i přípravný stupeň pro žáky, kteří v září daného roku dovrší alespoň 4 let věku.

Žáky základní školy speciální mohou být děti:

- s mentálním postižením všech stupňů,
- s mentálním postižením, se souběžným postižením více vadami či kombinovanými vadami,
- s autismem, s poruchami komunikace a děti nemluvící,
- s tělesným a smyslovým postižením,
- s vývojovými poruchami chování v kombinaci s dalším postižením,
- se sluchovým a zrakovým postižením.

Ve škole je učivo zredukováno a přizpůsobeno schopnostem a možnostem žáků. Většina z nich se ještě upravuje v individuálně vzdělávacím plánu. Nejdůležitější pro školu je, aby žáci získali základní dovednosti, vědomosti a vytvořili si návyky potřebné k orientaci ve světě s maximální možnou mírou samostatnosti a nezávislosti na péči ostatních osob. Výuka je zaměřena hlavně na praktické činnosti, samoobslužné a pracovní dovednosti. Ve třídách je nízký počet žáků. V každé třídě pracuje speciální pedagog a jeden či dva asistenti pedagoga. Ke škole patří také školní družina. Pro školu je důležité vytvoření klidného a příjemného prostředí, jež dětem navodí pocit jistoty a bezpečí.

4.4.3 TERAPIE ZÁKLADNÍ ŠKOLY SPECIÁLNÍ – JIŽNÍ, ČESKÁ LÍPA

Podle Müllera v knize Terapie ve speciální pedagogice jsou terapeutické přístupy obecně vymezeny jako takové formy odborného a cíleného jednání s člověkem, které směřují od odstranění či snížení nežádoucích potíží, nebo odstranění jejich příčin, k užitečné změně. Etymologie řecko-latinského termínu terapie uvádí, že jde o léčení, ošetřování (také péči, pomáhání, cvičení) (Müller, 2014, s. 18).

Základní škola speciální Jižní v České Lípě využívá tyto terapie:

- **Muzikoterapie** – Ve většině tříd školy se využívají prvky muzikoterapie. Snaží se, aby žáci nějakým způsobem prožívali hudbu. Vedou je ke vnímání skrze vlastní tělo a pohyb, jakož i k originálním hudebním projevům. K tomu jsou využívány především nástroje tzv. Orffova instrumentáře (ozvučná dřívka, tamburíny, metalofony...) a jiné alternativní hudební pomůcky, jako jsou bonga, chřestidla, dešťové hole, domorodé hudební nástroje apod.
- **Arteterapie** – V rámci výuky i při odpoledních aktivitách se ve škole využívá speciální výtvarná výchova. Ta má převážně činnostní a kreativistický charakter, méně pak projektivní. Hlavním cílem není dokonalý výtvarný produkt, ale radost z tvoření, rozvíjení zrakového a smyslového vnímání, koncentrace pozornosti, rozvoj jemné motoriky, zrakové představitivosti, ale též komunikační dovednosti a kooperace mezi spolužáky i mezi pedagogem a dítětem. Žáci se seznamují s různými výtvarnými technikami. Mají možnost vlastní volby, seberozhodování, osobnostního růstu. Činnosti jsou uzpůsobeny individuálním možnostem žáků.

- **Ergoterapie** – Cílem je podpora zdraví, psychické pohody a soběstačnosti díky nácviku běžných denních činností a aktivit, smysluplného trávení volného času, zapojení do sociálního prostředí a komunity. V této léčebné terapii jsou důležitým prvkem rukodělné činnosti a tvoření. Škola pracuje s keramickou hlínou, dřevem, přírodními materiály, přírodninami, papírem, textilem, modelínou, pestrými barvami a korálky.
- **Canisterapie** – Canisterapie se definuje jako léčebný kontakt psa a člověka. Děti mají možnost se setkávat ve škole s canisterapií jak dopoledne v době vyučování, tak i odpoledne ve školní družině a školním klubu.
- **Bazální stimulace** – Základem je zprostředkování vjemů z vlastního těla a stimulace smyslového vnímání. Tím je umožněno lepší vnímání okolního světa, sama sebe a následně i navázání a podpora komunikace. Pedagogové, kteří uplatňují zásady konceptu bazální stimulace ve speciální škole, absolvovali vzdělávací programy akreditované MŠMT ČR.
- **Míčkování** – Jde o fyzioterapeutickou metodu, kdy se pomocí měkkých molitanových míčků stlačují akupunkturní bodů, a tím dochází v potřebných partiích těla k relaxaci či kontrakci svalových skupin. Má velmi široké uplatnění jako doplňková léčba při dýchacích obtížích, vadném držení či omezené hybnosti těla. Pedagogové ve speciální škole, kteří míčkují, absolvovali odborné kurzy a nadále se v této technice vzdělávají.
- **Jóga** – Jóga učí harmonii. Živé děti zklidní, málo aktivní naopak povzbudí k činnosti. Naučí je odpočívat, rozvíjí jejich fantazii, radost ze života. Děti, které cvičí jógu, lépe zvládají řešení stresových situací. Jóga pro děti ve škole jim pomáhá lépe vnímat své tělo.
- **Terapie narušené komunikační schopnosti** – V rámci všech výchovně vzdělávacích činností probíhá přirozeným způsobem i podpora a rozvoj komunikačních schopností. Učitelé – speciální pedagogové zajišťují ve svých třídách kombinací individuální a skupinové formy výuky logopedickou péčí dle potřeb jednotlivých žáků.

4.4.3.1.1 VÝUKOVÉ METODY ZÁKLADNÍ ŠKOLY SPECIÁLNÍ – JIŽNÍ, ČESKÁ LÍPA vy

- **Strukturované učení** – Při práci s dětmi se aplikují různé předměty, obrázky, piktogramy, fotografie, komunikátory, interaktivní tabule aj. Velmi důležitá je i úzká spolupráce s rodinou. Strukturované vyučování je využíváno hlavně u dětí s poruchou autistického spektra.
- **Alternativní a augmentativní komunikace** – Využitím systému AAK se u takových dětí snaží ve škole najít náhradní způsob, kterým by se mohly dorozumět a vyjadřovat všechno to, co se obvykle vyjadřuje mluvenou řečí. Výběr metody závisí na individuálních schopnostech každého dítěte (intelekt, motorické schopnosti).
- **Metoda čtení SFUMATO®** – Většina pedagogů základní školy speciální absolvovala školení v metodice čtení SFUMATO®. Tato metoda má preventivní charakter, předchází rozvoji poruch učení, akceptuje individuální tempo žáka (jeho činnosti centrální nervové soustavy). Nácvik vychází z velmi zpomaleného tempa. Čtení je vázané. Oční pohyb je veden z písmenka na písmenko. Od prvopočátku probíhá práce s hlasem související s hlasovou hygienou. Nácvik metodou splývavého čtení je založen na prožitku žáků, obsahuje pohybový, hudební, výtvarný, dramatický prvek, je provázáno s učivem prvouky i s pracovní výchovou. Emoční náboj tak zanechává hlubší paměťovou stopu, děti učení baví.
- **Snoezelen** – je výchovně vzdělávací metoda, která se realizuje v multisenzorickém, vícesmyslovém prostředí (snoezelen místnosti) pomocí cílené nabídky různých světelných, zvukových a hmatových prvků. Chutí a vůní vyvolává smyslové pocity. Tyto pocity mohou působit na nejrozličnější oblasti vnímání jako uklidňující, ale i stimulující a tím přispívají k dalšímu rozvoji dítěte. Pedagogové speciální školy, kteří pracují s touto metodou, absolvovali vzdělávací programy akreditované MŠMT ČR.

4.5 METODY ŠETŘENÍ A SBĚR DAT

Pro bakalářskou práci byly zvoleny tyto metody: kazuistika, metoda individuálního rozhovoru s jedinci z dětského domova

Kazuistiky byly vypracovány v prostředí dětského domova, kde autorka bakalářské práce pracuje již pátým rokem jako vychovatelka. Při sběru dat byla použita dokumentace jedinců a jejich podrobný popis, také lékařské zprávy a záznamy o průběhu vzdělávání. Vybraní jedinci jsou z rodinné skupiny, kde je autorka vychovatelkou, a tudíž s nimi dlouhodobě pracuje. Data získaná z dokumentace a spisů byla přepsána do kazuistik jedinců a kvůli ochraně GDPR byla změněna jména.

Rozhovory byly realizovány individuálně a v soukromí dětského domova. Se souhlasem jedinců byl rozhovor zachycen na diktafon, délka jednoho rozhovoru byla cca 45 minut. Otázky byly otevřené. Před samotným začátkem rozhovoru byla s jedincem provedena neformální konverzace o otázkách v rozhovoru, aby byla vyvolána správná tvůrčí a uvolněná atmosféra. Vybraní jedinci byli přátelští a zaujatí rozhovorem. Zaznamenané rozhovory byly přepsány do spisovného českého jazyka. Z důvodu GDPR nejsou uvedena pravá jména vybraných jedinců. Tyto děti pocházejí většinou z nepodnětného a nevyhovujícího prostředí dysfunkčních rodin, ve kterých byl jejich zdravý vývoj ohrožen.

4.6 ZPŮSOBY ANALÝZY DAT

Analýzy dat byly provedeny u metod rozhovoru a kazuistik. Rozhovor měl objasnit, jakým směrem se jedinci vydají po odchodu z ústavní péče. Na základě rozhovorů vznikly kazuistiky zkoumaných jedinců. Pro analýzu dat byly použity osobní spisy a dokumentace vybraných jedinců, osobní a lékařská anamnéza a psychologické vyšetření.

5 VLASTNÍ VÝZKUM

Pro výzkum této bakalářské práce byly použity kazuistiky dětí z dětského domova a dále rozhovory s vybranými jedinci. Pro ochranu dat GDPR nejsou uvedena jejich pravá jména. Cílem bakalářské práce je nahlédnout a do života v dětském domově a vytvořit si představu o tom, jak jsou děti v ústavní péči vzdělávány a připravovány na budoucí samostatný život, čím by chtěly v budoucnu být. Jde o děti mentálně postižené, které navštěvují základní školu speciální.

5.1 KAZUISTIKY

V kazuistikách jsou popsány konkrétní případy dívek, které byly umístěny do dětského domova. Údaje byly zjištěny ze spisů a dokumentace dětí, dále pak z psychologického vyšetření, lékařských zpráv a záznamů vychovatelů.

5.2 KAZUISTKA Č. 1 – ANNA

Důvod přijetí

Anna byla umístěna do dětského domova 27. 3. 2015 společně se čtyřmi sourozenci. Důvodem nařízení ústavní výchovy byly nevyhovující a nedostačující materiální podmínky rodiny. Dále byla zanedbávaná v tělesném i duševním vývoji. Zlepšení v rodině nenastalo ani po zahájení spolupráce se sociálními pracovníky a patrně nebylo ani v možnostech rodičů zajistit dětem řádnou péči.

Odůvodnění dle rozsudku:

„Odvolací soud doplnil skutková zjištění o aktuální údaje (§ 213 odst. 4 o.s.ř.) a zjistil, že až do 19. 1. 2015 bydlela rodina v nevyhovujících podmínkách. Rodina obývala jednu místnost ve zcela zchátralém domě bez vody a hygienického zázemí. Vybavení domácnosti bylo výrazně skromné a nevyhovující pro nezletilé. Děti byly bez zázemí, hraček, oblečení a jídla. Pohybovaly se v domácnosti, která byla značně špinavá, plná lidských a psích výkalů. Rodina byla bez pračky. Děti nenavštěvují předškolní zařízení, opakovaně byl v rodině shledán nedostatek jídla, oblečení pro děti a katastrofální nepořádek. Děti byly vždy zanedbané, špinavé, je na nich patrný špatný sociální i mentální vývoj, včetně zanedbávání vývoje řeči, a jsou tak ve vývoji opožděné

až o několik let. Každý z rodičů má pět vyživovacích povinností k nezletilým. Do rodiny jsou vypláceny sociální dávky, dávky hmotné nouze, neboť matka je na rodičovské dovolené a otec je v evidenci úřadu práce bez nároku na podporu v nezaměstnanosti, neboť o ni nežádal. Rodina má příjem celkem 10 200 Kč měsíčně. Matka i otec jsou simplexní osoby, otec je navíc inkontinentní, ale svůj zdravotní stav neřeší, nemá svého praktického lékaře. Zdravotní problémy otce citelně poznamenávají domácnost zápachem a znečišťováním nábytku, a navíc viditelné znečištění oděvu otce mu snižuje autoritu u dětí, které se mu posmívají. Do rodiny pravidelně a dlouhodobě docházela sociální pracovnice neziskové organizace Kostka, která pomáhala s péčí o domácnost (3× týdně), bez většího efektu. Na dětech se projevuje retardace vývojových schopností (řeči a grafomotoriky), neznaly barvy, strany, zvířata a jejich zvuky, básničky apod., hygienické péče (dlouhodobá pediculosa). Neznaly ani toaletní papír či samostatnou toaletu, nejedly příborem, neznaly mytí rukou a čištění zubů. Rodičům se těžko vysvětluje potřebná zdravotní péče o děti, lépe ji zvládají u menších dětí, s věkem péče zaostává viditelněji. U nezletilé Anny v prosinci 2014 zaznamenány omrzliny obou horních končetin. Děti byly opakovaně zavšivené a měly blechy. Stále byly hladové a neznaly sladké pečivo (koblihu či koláč).“

Osobní anamnéza

Anna je druhá narozená ze šesti sourozenců, její matka je v současnosti těhotná. Anna se narodila v září roku 2009. Anna je společenská a dobře navazuje nové kontakty. Po intelektuální stránce je na velmi nízké úrovni. Anna navštěvuje základní školu speciální v nedalekém městě. A nyní je v páté třídě. Anna se chová mile, ale spíše inklinuje k naivitě a infantilnímu chování. Anna je velmi upovídaná. Občas lže a s věkem se její lži stupňují. Anně trvá delší dobu, než si některé věci osvojí. Je ráda středem pozornosti, je hlučná a teatrální. Ostatní děti ji v tom pro svou zábavu často podporují. Kvůli získání pozornosti je Anna schopná lhát o všem možném a předvádět se před ostatními. Anna je pracovitá a na rodinné skupině pomáhá. Je na úrovni sedmiletého dítěte a stejně je na tom s vyjadřováním. Anně byla diagnostikována hyperkinetická porucha a středně těžká mentální retardace, ale není medikována.

Rodinná anamnéza

Anna má celkem pět sourozenců, čtyři jsou společně v dětském domově s Annou a nejmladší bratr je u matky a otce. V současnosti matka čeká sedmé dítě.

Matka: narozena 7. 10. 1990, nezaměstnaná, na mateřské dovolené. Žije společně s otcem Anny.

Otec: narozen 7. 4. 1979, nezaměstnaný, vedený na úřadu práce bez podpory v nezaměstnanosti.

Sourozenci: uveden pouze rok narození sourozenců pro ochranu osobních údajů – 2008, 2011, 2022, 2014, 2016 a 2022.

Zpráva z MŠ (2016):

„Anna se v kolektivu brzy zabydlela, ráda si hraje sama, ale nevydrží si hrát chvilku s jednou hračkou, je „kramářka“, potřebuje více hraček, ale pak je odmítá uklidit. Je dosti panovačná. Při různých výchovných činnostech je její pozornost a soustředěnost velice krátkodobá. Je třeba ji chválit i za sebemenší činnost, která se jí zdaří. Zpočátku dětem ubližovala, nyní je klidnější a přizpůsobivější při hrách s ostatními dětmi.“

Popis vychovatelky (pracovnice DD, 2016):

„V rodinné skupině často ničí věci, roztrhá plyšáky, je výrazně vulgárnější než ostatní děti, jsou dny, kdy opakuje vulgaritu stále dokola bez ohledu na důsledky. Nejí sama, chce to ale zkoušet, bohužel jí to zatím moc nejde. Při oblékání potřebuje pomoc. U ničeho nevydrží, od všeho odběhne, o knihy zájem nemá, chvilku vydrží sledovat TV, hračky po sobě neuklízí, všeho nechá a odejde.“

Popis vychovatelky (pracovnice DD, 2022)

„Anna je v pubertálním věku. Nyní si často vymýšlí a lže. Na prázdniny jezdí občas k rodičům, kde jí prostřední neprospívá. Navštěvuje speciální školu, umí se podepsat, počítání je horší, dokáže si přečíst, co potřebuje. Anna je bez medikace. S ostatními dětmi většinou vychází, nyní jeví zájem o chlapce, ale je to vždy chvilkové. Do aktivit dětského domova se zapojuje dobře, ráda sportuje, není manuálně zručná, ale i do výtvarných aktivit se zapojí. Anna je starostlivá vzhledem k mladším dětem, ráda si s nimi hraje, hlídá je jako máma. V dětském domově je společně se čtyřmi sourozenci, občas se hádají, a to většinou po návratu od rodiny. Anna si ráda vymýšlí a roznáší nepravdivé informace mezi dětmi, pak vznikají nedorozumění. Snažíme se to korigovat, ale prozatím bez úspěchu. Anna je jinak milé děvče, není zlá k dospělým ani k ostatním dětem. Ráda pomůže na rodinné skupině s úklidem, ale i s vařením. Anna zvládá samoobslužné činnosti, ale potřebuje dohled. Její chování je někdy až přehnané a musí se usměrnit.“

Sociální chování:

„Nechá si předvést hračky, hraje si s kuchyňkou, přivolává pozornost tety a přináší pro ni připravené „jídlo“. Poslouchá náš rozhovor, občas něco komentuje (reaguje na jméno bratra). Spontánně si hraje, je dobře naladěna. Přechod k řízené činnosti u stolečku není problematický, ale ihned po chvíli začíná některé úkoly odmítat, testuje hranice, vyplazuje jazyk, jakoby naschvál řeší úkoly chybně. Nechá se namotivovat, nakonec volíme odměnu. Teta nakonec pro obtížnou spolupráci odeslána do čekárny, Anna chce za ní, nakonec bez problému dokončujeme vyšetření (je potřeba být neustále ve střehu), hlídat motivaci, nedovolit překračování pravidel.“

Část psychologická

Zpráva školského poradenského zařízení 2017:

„Anna navazuje kontakt bez problémů, spolupracuje. Vážne výslovnost některých hlásek, odpovědi jsou zmatené. Dívka nepracuje sama, je nutná spolupráce, pomoc, obtížně chápe zadání úloh. Zadání kresby komentuje tím, že to neumí. Lidskou postavu nakreslí. Kresba je velmi jednoduchá, dva kruhy na sobě, čáry jako nohy. Anna kreslí levou rukou, úchop je dobrý. Aktuální intelektový vývoj (dle WISC-III) je celkově na hranici pásma lehkého a středně těžkého mentálního deficitu.“

Závěr z vyšetření:

„Velmi slabé rozumové schopnosti, aktuálně na hranici pásma lehkého a středně těžkého mentálního deficitu, celkově opožděný psychomotorický vývoj. Doporučení dívku zaškolit v ZŠ speciální.“

Zpráva ze Základní školy speciální 2022 (třídní učitelka):

„Anna navštěvuje ZŠ speciální v České Lípě, kde je momentálně žákyní 6. ročníku. Je vzdělávána podle ŠVP pro žáky se střední mentální retardací se 4. stupněm podpůrných opatření (tzn. např. snížený počet žáků ve třídě – v našem případě to je 7 žáků, přítomnost asistenta pedagoga apod.). Tato opatření a forma vzdělávání jsou stanoveny pedagogicko-psychologickou poradnou, kterou Anna pravidelně navštěvuje kvůli přešetření školních schopností. Učivo, které s Annou probíráme, v podstatě odpovídá 1. stupni ZŠ. Co se týče dívčina fungování ve škole, jedná se o velice schopnou dívku, která je sociálně zdatná a v kolektivu oblíbená. Je samostatná a zvládne si ve většině běžných situací poradit. Se zvládnutím učiva už je to obtížnější – ve srovnání se sestrou Anně téměř chybí logické uvažování, vše má naučené

mechanicky, a tudíž v některých oblastech (např. matematika) již pomalu dosahuje vrcholu své kapacity. Vyžaduje absolutní názornost a vše „polopatě“ a do detailů přesně vysvětlit, nacvičit. Je však velmi snaživá, pečlivá a pilná. Do činností se většinou aktivně zapojuje, nemá problém s komunikací. Její silnou stránkou je čtení (čte víceméně plynule a samostatně, avšak jen s omezeným porozuměním) a psaní (píše velmi úhledně, orientuje se dobře v abecedě). Slabá je v matematice (příklady počítá pouze v oboru do 20 a pomáhá si na prstech, špatně se orientuje na číselné ose, problémem je porovnávání čísel – větší/menší, poznává čísla pouze do 100, a to ještě s obtížemi). Rovněž v prvouce je žákyně slabší – nemá základní všeobecný přehled o dění kolem nás, zcela jí chybí některé již „školkové“ poznatky. Ve výchovách (TV, VV, HV, PV) je však velmi šikovná a snaživá.“

Zpráva z dětské dorostové psychiatrie 2022:

V mé péči od 11/2015, vedena pro hyperkinetickou poruchu, střední mentální retardaci, bez medikace. V minulosti pobyt v DPN Louny, snad užívala Titalin 10 mg 1-0-0, efekt minimální.

Dle p. vychovatele:

„Dívka v DD Dubá-Deštná velmi lže, občas tím ohrožuje druhé děti a reputaci vychovatelů (např. tvrdí, že některé dítě jiné líbalo, dělá intriky mezi personálem apod.). Několikrát byla na propustce u rodičů, sourozenci tvrdili, že se líbala se sourozenci, ona to popírá. Podobné problémy byly již v roce 2019.“

Vyšetření dívky:

„Co tě baví? ... příklady mě nebaví, ale baví mě český jazyk ... pak už mě nic nebaví. Měla jsem narozeniny a dostala jsem voňavky, šampony, krém. Je mi 13 let (neví rok narození). Trápí tě něco? – Nic mě netrápí a nikdo na mě není ošklivej. Pokud jsem někdy smutná, tak mi chybí máma a táta a tak. Máma čeká ještě dítě, ségru, bude nás sedm.“

Dovednosti: $6 + 6 = 8$, $7 - 3 = 4$, nezvládá počítání přes 10.

Čtenářské dovednosti: Čte pomalu, zadržává, vcelku bez chyb. Převypráví s pomocí jednoduše text.

Sociální porozumění: Defektní

„Kontakt navazuje ochotně, orientace osobou, místem, časem i situací částečná. Bezprostřední, lehce odbržděné chování, znalosti odpovídají intelektu, intelekt v pásmu středně těžkého mentálního defektu. Dg. hyperkinetická porucha chování F 90.1 středně těžká mentální retardace. Medikace není nutná aktuálně, kontrola za 6 měsíců.“

5.3 KAZUISTIKA Č. 2 MONIKA

Důvod přijetí

Monika byla společně se svým starším bratrem umístěna do dětského domova v dubnu roku 2007. Anonymními dopisy bylo poukazováno na to, že matka nezletilých žije sexuálně se svým otcem a z tohoto vztahu se zřejmě narodily obě děti. Dále bylo sděleno, že jsou děti týrány a za trest zavírány do sudu a matkou neúměrně trestány.

Odůvodnění dle rozsudku:

„Okresním soudem v Liberci bylo nařízeno předběžné opatření podle § 76 a o.s.ř., na základě něhož nezletilé děti byly předány do péče Dětského diagnostického ústavu v Liberci. Z návrhu navrhovatele Městského úřadu na nařízení předběžného opatření § 76 a o.s.ř. bylo zjištěno, že rodina nezletilé byla pravidelně sledována. V říjnu 2006 byl na Městský úřad doručen další anonymní dopis, kde bylo poukazováno na to, že s dětmi je nakládáno mnohdy až brutálním způsobem. Všechny dopisy byly zaslány na Policii ČR. Matka pak opakovaně byla na oddělení předvolávána, kde popírala, že by nezletilé děti nepřiměřeně bila. Z dopisu vyplynulo, že otec matky je i otcem nezletilých dětí. Policie pak sdělila, že bylo prováděno šetření a vytěžení dalších osob, které sdělily, že matka dětem často sprostě nadává, s dětmi téměř nemluví. Důvodem pro nařízení předběžného opatření pak byla skutečnost, že nezletilé děti se nacházely v prostředí, které pro jejich výchovu bylo naprosto nevhodné, navíc zde bylo podezření na nepřiměřené týrání a bití ze strany matky i dědečka dětí, což bylo prokázáno zprávou dětského ošetřujícího lékaře. V návaznosti pak bylo usnesením Okresního soudu v Liberci zahájeno řízení o nařízení ústavní výchovy nezletilých dětí.

Ze znaleckého posudku znalce z oboru klinické psychologie a z psychiatrického vyšetření matky pak bylo zjištěno, že se jedná o osobnost anomálně strukturovanou, s poruchou intelektu ve smyslu oligofrenie, kdy osobnost matky je nedostatečně citově

sycená, výchovně nepodchycená a zanedbaná. S ohledem na tyto skutečnosti pak matka není schopna dostát ani základním výchovným požadavkům, navíc u nezletilé, která je mentálně hendikepována a která vyžaduje systematickou a zvýšenou citovou péči a výchovu. Z psychiatrického vyšetření dědečka nezletilé pak bylo zjištěno, že se jedná o psychopaticky strukturovanou osobnost s rysy nezdrženlivosti a nízkou sociokulturní úrovní charakteru, kdy nebyla zjištěna u dědečka nezletilé sexuální deviace, jeho incestní jednání vyplývá z rysů jeho osobnosti a nelze vyloučit případné opakování tohoto jednání. Ani dědeček pak není schopen přiměřeně výchovně působit s ohledem na svoji osobnost na nezletilou a zároveň není schopen ani dostatečně korigovat výchovnou nedostatečnost matky nezletilých dětí.“

„Z psychologického vyšetření nezletilé Moniky pak bylo zjištěno, že se jedná o výrazně disharmonicky se rozvíjející dítě, kdy její intelektové schopnosti se rozvíjejí až do pásma defektu, emoční složka osobnosti nezletilé je pak výrazně poznamenána zjevnou deprivací. V jejím chování jsou pak tyto projevy nápadné v tom smyslu, že je ochotna přilnout prakticky k jakékoliv osobě, která jí dává najevo dostatek zájmu a přichylnosti. Výchovné prostředí, ve kterém nezletilá vyrůstá, je vlivem nedostatečných výchovných schopností matky a zároveň nekorigujícími a nedostatečně vnímavými postoji dědečka naprosto nedostatečné. Nejzávažnější pak zůstává skutečnost, že dědeček nezletilé je jejím vlastním otcem, což hovoří zcela jednoznačně o závadnosti výchovného prostředí, kde nejsou dodržovány základní morální a etické normy. Ze závěrů znaleckého posudku pak jednoznačně vyplývá, že jak matka, tak dědeček s ohledem na strukturu jejich osobností, u matky pak s ohledem k defektním intelektovým předpokladům a u dědečka pak s ohledem k jeho nedostatečně rozvinutým a upevněným morálním a etickým normám, a jeho neschopnosti akceptovat běžné společenské normy, jsou oba z péče o nezletilé děti vyloučeni.“

Osobní anamnéza

Monika se narodila v květnu roku 2002. Monika je citlivá dívka, která je však občas labilní v chování ke svému okolí. Její výkyvy nálad si někdy sama neumí vysvětlit. Někdy se naštvě, odejde a nekomunikuje, někdy je drzá. Pak přijde a omluví se. Sama zvládá hygienu, ale musí se jí připomenout, že se musí vykoupat. Nezvládá finanční gramotnost. Monika je charakteristická svým hlasitým projevem, slabými verbálními schopnostmi a střídáním nálad. Nemá ráda jakékoliv změny, proto jí vyhovují stále

stejně tváře, stejné prostředí, personál v dětském domově a ve škole. Má citové pouto k vychovatelkám, projeví je ale pouze v dobré náladě. K dospělým se chová slušně, má ráda svůj klid a soukromí. Navštěvuje speciální školu v nedalekém městě. Ve škole se snaží, horší je čtení, písmo má úhledné, problematická je matematika, kterou naprosto nechápe, je nad její možnosti. Kontakt s matkou nemá, s bratrem, který z dětského domova už odešel, také ne. Dědeček občas zavolá, ale Monika s ním většinou nechce vůbec mluvit. Dědeček posílá Monice dárky k Vánocům a narozeninám.

Rodinná anamnéza

Matka: narozena 10. 4. 1970, nezaměstnaná, není v kontaktu a nejsou žádné informace

Otec: neuveden, datum narození neznáme. Z vyšetření a znaleckých posudků bylo zjištěno, že dědeček nezletilý je zároveň jejím otcem (9. 9. 1945)

Bratr: narozen 6. 5. 1998, v kontaktu s Monikou není, již se nenavštěvují.

Psychiatrické vyšetření

Sběr dat z psychiatrických vyšetření od roku 2007–2022

2007 – citová deprivace, byla medikována – Citalopram 1-0-0, na prázdniny umístěna v DPL Louny

2008 – stále stejný stav, beze změn, změna medikace – Citalopram vysazen, začala navštěvovat logopedii

2009 – beze změn

2010 – lepší se v logopedii, medikace pouze přes týden, na víkend medikace vysazena

2011 – kontrola v pořádku, je potřeba s Monikou více pracovat a komunikovat

2012 – změna medikace Ritalin 1-1-0, Risperdal 1/2-0-0, v březnu opět změna medikace Rorendo 1 mg 1-0-0, Zoloft 50 mg 1/2-0-0. Stav beze změn a v září změna medikace Sertivan 50 mg 1/2-1/2-0

2013 – dle referencí je docela dobrá, klidná, spokojená, bez výkyvu chování, patrný defekt intelektu, řeč setřelá a jednoduchá, lehká mentální retardace s poruchami chování. V květnu změna medikace na Sertivan 100 mg 1/2-0-0. V říjnu dle referencí byla o prázdninách u dědy, od té doby problematická, nechce s ním komunikovat, neví, se co se stalo, je apatická, už k dědovi nechce. Jinak všechno v pořádku, ve škole nemá problémy. Další sekundární znaky traumatu – poruchy spánku, poruchy chování nejsou

přítomny. Dnes na vyšetření je v dobré náladě, spokojená, kýve hlavou, mimika se během rozhovoru nemění. Sděluje, že o prázdninách bylo u dědy všechno fajn, hrála si, dědu i bratra má ráda a neví, proč nyní k dědovi nechce. Na cílené dotazy, zda jí děda ublížil, odpovídá negativně.

2014 – leden, dle sdělení je horší, stále ve výkyvech, někdy mívá afekty, ale je to jak kdy, celkově stále stejná, dětská, hravá, usmívá se, je patrný nástup do puberty. Odpovědi ale jednoslovné, celkově působí dojmem infantilním. Medikace Sertivan 50 mg 1-0-0, Depakine chrino 300 mg 1-0-0. Květen – dle vychovatele se zlepšila, vyšlapuje v klidu, velké zlepšení, ale občas je výbušná, to bude stále stejné. Stále dochází na logopedii. Dle Moniky, jednoslovné odpovědi, nálada stabilizovaná, je spokojená, nyní poslušná, celkově stav zlepšen. Medikace stejná.

2015 – leden, dle vychovatelky je velmi pečlivá a ráda pracuje, pokud ji zaměstnají, je ráda. V rodině DD je klidná, občas konflikt, ale v rámci normy, podepsat se nedokáže. Je manuálně zručná a pečlivá, ráda pomáhá, menstruaci nemá. Dle Moniky má se dobře, je orientovaná v situaci, odpovědi stručné, neví, kolik má let, neví, do jaké třídy chodí, náladu má dobrou, bez agresivity. Středně těžká mentální retardace s mírnou poruchou chování, korigovanou medikací. Září – musí být pod stálým dohledem vychovatelek pro nevyzpytatelné chování, kterým může ohrozit sebe či ostatní děti. Je snadno manipulovatelná a zneužitelná. Nezvládá sama cestu do školy, musí se vozit. Základní sebeobsluhu zvládá. Žádná změna medikace.

2016 – březen, dle vychovatele je z ní slečna, někdy výkyvy v chování má, někdy je to dobré, ale jinak spokojenost. Chodí do speciální školy. Při pohovoru je celkem vstřícná, lehké rysy emočního oploštění. Řeč horší, ale srozumitelná, bez intonace. Dovednosti, číst neumí, písmena umí, barvy umí, pokyny plní. Emoční plochost a defekt intelektu, do jakého pásma se neví, diagnóza – lehká mentální retardace s poruchami chování. Medikace stejná beze změn. Květen – dle vychovatele je to velmi dobré, žádný záchvat doposud neměla, na rodince DD je spokojená. Na vyšetření je spokojená, infantilní chování, odpovědi s latencemi spíše typu ano a ne, vše s dopomocí. Převažuje defekt intelektu, aktuálně bez výbušného chování. Medikace stejná beze změn. Listopad, chová se strašně, vzdoruje strejdovi na DD, ve škole ignoruje učitelku, odmítá dělat a pracovat v hodině, zhoršené chování. Z pohovoru ví, že zlobí, směje se, nedochází jí smysl a význam slov. Celkově nízká spontaneita s malým náhledem na situaci,

neorientuje se v problematice, nastavena na výkon – odměna. Odpovědi jednoslovné. Dominuje snížení intelektu, nižší výkonnost, celkově pomalejší vyjadřování i tempo. Zpráva od doktorky – aktuální intelektový vývoj v pásmu středně těžké mentální retardace, vyžaduje systematické vedení v běžných životních dovednostech, kde selhává. Medikace Sertivan ponechán Depakine na tři týdny 1/2-0-0 pak vysadit.

2017 – září, dle vychovatele je drzá k vychovatelům až vlezlá, když má špatnou náladu je vulgární, odmítá pracovat, zasekne se a nikdo s ní nepohne. Dle vyšetření je vše ok, má se dobře, chtěla by být masérkou, učí se dobře. Jednoduchost ve vyjadřování a v celém projevu. Medikace Sertivan 50 mg 1-0-0, Risperdal 1 mg 1/2-0-1/2

2018 – březen, dle vychovatele setrvalý stav, je to docela dobré. Z vyšetření komunikuje, není drzá, chování se upravilo, možná tím, že nejezdí do rodiny, je klidnější. Medikace stejná beze změn. Červen, dle vychovatele je to dobré, je spokojená, na prázdniny jede do DPL Louny. Na vyšetření dovednosti, dnes číst nechce, nálada dobrá, spolupracuje, bez úzkosti, nechápe humor. Medikace stejná beze změn.

2019 – březen, dle vychovatele je spokojená, v dobré náladě, smutná není, někdy potřebuje být chvíli sama, potom přijde. Z vyšetření jednoduchost ve vyjadřování, nepřiléhavá emotivita. Říjen, dle referencí je to dobré, ale mívá stále nálady. Na prázdniny k dědovi nejezdí, povaluje se, léky brát nechce. Dle vyšetření, jednoduché vyjadřování, defekt intelektu, orientace dobrá.

2020 – leden, dle vychovatele, stále chodí na speciální školu, bude ještě zůstat 2 roky, snaží se, na pokoji je sama, chce své soukromí a klid, k dědovi nejezdí. Z vyšetření, tempo pomalé, mluva stejná, jednodušší uvažování, aktuálně bez afektu a výkyv nálad. Stav je stabilizovaný již delší dobu, proto vysazen Zoloft. Orientace dobrá, netrefí den aktuálně, emotivita dobrá, spí dobře, intelektově středně těžká mentální retardace. Říjen – po vysazení léků byla dost neklidná, následovala hospitalizace v DPL Louny, následně měla svrab, nenechala se hospitalizovat, ale nakonec se nechala ošetřit. Z vyšetření, Monika mlčí, jen kýve hlavou, mentálně se pohybuje na horním pásmu středně těžké mentální retardace, nevzdělavatelnost, zkratkovité jednání, dominují afekty a naštvanost.

2021 – únor, dle vychovatele navštěvuje učiliště při speciální škole, na dvouletý obor, je svá, ve škole v hodinách se nudí. Při vyšetření ji nic nezajímá, odpovědi jednoslovné, je těžké vymyslet delší větu. Hned klopi oči, je nesvá. Červen, stav stejný.

2022 – květen, stav je stejný, celkově spokojená, ve vzdělávání pokračuje, dále se uvidí. Monika vypráví, lehce jednoduché obraty, spíše jednoslovné, emotivita přiléhá. Chování bez problému. Medikace beze změn.

Popis vychovatele (pracovník DD, 2008)

„Monika je citově závislá na dědovi a bratrovi, děda pravidelně telefonuje. Navštěvují se, potřebuje mít pocit bezpečí. Monika nemá ráda změny v životě. Má ráda svůj klid a soukromí. V dětském domově se zapojila do kolektivu dobře. Postupně se ale chování zhoršovalo. Monika je velice náladová. Má ráda společnost vychovatelek, kterým se svěřuje, má je ráda. Je snadno ovlivnitelná a děti to zneužívají. Na rodince pomáhá a zapojuje se do kolektivních aktivit. Její vyjadřování je jednoduché, spíše jednoslovné.“

Popis vychovatele (pracovník DD, 2022)

„Monika je dnes dospělá, oslavila 20. narozeniny. Monika je v chování velice náladová, nyní má ráda svůj klid, spíše tráví čas sama na pokoji než s ostatními dětmi. Čas od času přijde na chvilku, zapojí se, ale po chvíli opět odchází do svého pokoje, kde má svůj klid. S dědou ani bratrem není v kontaktu, když děda zavolá, nechce s ním ani mluvit. Nestýkají se už delší dobu. Monika stále navštěvuje speciální školu, kde nastoupila na odborné učiliště na dva roky. Nyní se připravuje přestup z dětského domova do pečovatelského zařízení. Monika nemá ráda změny, ale doufáme, že se jí tam bude líbit. Její diagnóza je stále stejná, je na hraně středně těžké mentální retardace. Monika je v jádru milá a hodná dívka. Monika je komunikativní, pokud má dobrou náladu. Menší děti nevyhledává. Její komunikační schopnosti se odráží od jejích rozumových dovedností. Celkově se osobnost Moniky výrazným způsobem nemění.“

6 ROZHOVORY

Rozhovor je metoda, která slouží ke „shromažďování dat o realitě, která spočívá v bezprostřední verbální komunikaci výzkumného pracovníka a respondenta“ (Chrásková, 2007, s. 182).

Otázky pro rozhovor byly dopředu připraveny. Provedla jsem rozhovor s dívkami, které jsou popsány v kazuistikách této bakalářské práce. Otázky jsou směřovány na to, jak se dívkám v dětském domově žije, co se jim líbí, nelíbí, dále pak na to, jestli jsou v kontaktu s rodinou a jakým způsobem. V rozhovoru jsem se také ptala na to, kam půjdou po odchodu z dětského domova, a na budoucí profesi.

Otázky rozhovoru:

- Kolik je ti let?
- Víš, proč jsi v dětském domově?
- Jak se ti v dětském domově žije?
- Je něco, co se ti v dětském domově líbí a naopak nelíbí?
- Jsi v kontaktu s rodinou?
- Jaké zaměstnání bys chtěla dělat po odchodu z dětského domova?
- Kam půjdeš po odchodu z dětského domova?

6.1 ROZHOVOR Č. 1 ANNA

Anna je v dětském domově od svých 6 let společně se sourozenci. V dětském domově strávila již 7 let. Anna byla při rozhovoru velice sdílná, byla dobře naladěná a na otázky odpovídala. Anna je přátelská a má v oblibě především vychovatelky dětského domova. Ráda se svěřuje a sděluje informace.

„Je mi 13 let, této, a do děčáku jsem se dostala, protože doma nebylo jídlo, lezli tam brouci, nechodila jsem do školy, neměli jsme svoji postel a bylo nás doma moc. Přijela sociálka a dovezla nás. V děčáku se mi líbí, ale chtěla bych být s mámou a s tátou. Líbí se mi, že máme svůj pokoj, hodně oblečení a dobrý jídlo. Mám tu kamarády, sestru a bratry. Nelíbí se mi, že tu není máma a táta, slibují, že přijedou na návštěvu, ale nikdy nepřijedou, (lže) to mi vadí. Až budu velká, chtěla bych být uklízečkou, najdu si byt a budu chodit uklízet někam. A až půjdu z děčáku, půjdu za mámou a tátou. Jezdím za

nima na prázdniny, ale teď jsem dlouho nebyla. Máma ani nezavolá. Když je mi smutno, tak jí zavolám já, ale někdy to nebere, tak to zkusím druhý den, pokaždé se jí ptám, kdy přijede. Stýská se mi po bratrovi, který je doma s mámou, a teď čeká miminko a doufám, že to bude holčička.“

Anna při rozhovoru mluvila o rodičích velice hezky. Bylo na ní vidět, že jí mrzí, že rodiče si je neberou více na prázdniny domů a že jenom slibují návštěvu v dětském domově, ale nikdy nepřijedou. Anna vyhlíží z okna rodiče v den, kdy slíbili, že dorazí, ale bohužel nikdy se jich nedočká. Anna a její mentální postižení odpovídá jejímu myšlení. Ráda pomáhá na rodině skupině s úklidem, a možná i proto odpověděla, že by chtěla být uklízečkou. Anna je velice nápomocná a ráda se stará a hraje si s mladšími dětmi. Po odchodu z dětského domova by chtěla jít k rodině. Rodiče ale bydlí na ubytovně a často se stěhují z města do města. Anně se v dětském domově líbí, na nic si nestěžuje. Anna má v dětském domově ještě několik let před sebou a myslím, že by bylo vhodné, aby jí dětský domov pomohl s odchodem a pokusil se zařídit například chráněné bydlení. Pokud by Anna opravdu odešla ve svých osmnácti letech zpět k rodině, nemělo by to dobrý vliv na její budoucnost. Anna by brzy otěhotněla a s největší pravděpodobností by její děti také skončily v ústavní výchově. Anna nebude v budoucnu schopna se starat o své děti. A protože je v dětském domově již od útlého dětství, nemá zkušenosti s rodinným životem. Anna neumí hospodařit s penězi, sama nenakoupí. Musí být pod dohledem. Do školy Anna nedojíždí autobusem, ale odváží ji každé ráno řidič společně s ostatními dětmi, které nejsou schopny dojíždět samostatně.

6.2 ROZHOVOR Č. 2 MONIKA

Monika je v dětském domově déle než Anna. Strávila zde již 15 let, bylo jí pět let, když byla se svým bratrem umístěna do ústavní péče. Monika je svá, má ráda klid a své soukromí. Do rozhovoru se jí nejdříve nechtělo, a proto jsem ji nenutila. Nakonec ale přišla sama a na otázky odpověděla.

„Mně je 20 let, této, a proč jsem v děcáku, si nepamatuju, byla jsem malá, ale ví to teta sociálka a byl tu se mnou i brácha. V děcáku se mi líbí, mám ráda tety vychovatelky a paní ředitelku. Nejvíc tetu Ivanku, ale ta už tady není, protože má miminko. Nelíbí se mi, že budu muset odejít, bude se mi stýskat. Až budu pracovat, chtěla bych být

masérkou v nějakém salónu, to mě baví. Viděla jsem to v televizi. Vím, že musím odejít z děcáku a půjdu do chráněného bydlení, to mi řekla teta sociálka. Těším se tam, ale bude se mi moc stýskat. Já nezvládám ani vařit, ale tam v novém domově mi se vším prý pomůžou. K dědovi nechci, nechci s ním ani mluvit, někdy zavolá, ale má blbý otázky a nechci s ním mluvit. Doufám, že budete jezdit za mnou na návštěvu a já sem do děcáku za váma taky. Moc se tam těším, této, ale mám i strach, protože tam nikoho neznám.“

Monika při rozhovoru uronila slzu, bylo vidět, že se jí z dětského domova opravdu nechce. Na druhou stranu to má v hlavě srovnané a chápe, že v chráněném bydlení budou stejně staří lidé, jako je ona. Najde si nové přátele, naučí se novým věcem a možná bude i více samostatná. S dědou a bratrem nemá dobrý vztah, když telefonují, jsou to velice krátké rozhovory a Moniku většinou rozruší. Monika je v dětském domově nyní nejstarší a má ráda svůj klid. Nerada tráví čas s dětmi, a pokud potřebuje kontakt, přijde za vychovatelkou, kterou má ráda, a povídá si. Ve škole má spolužáky a s těmi si rozumí. V dětském domově tráví čas raději o samotě. Moniku v současné době čeká návštěva chráněného bydlení, aby se podívala, zda se jí tam bude líbit. Dětský domov zařizuje pro Moniku chráněné bydlení nedaleko od dětského domova. Monika musí projít pohovorem, kde se zjistí, jestli je vhodnou kandidátkou pro jejich zařízení. Pokud ano, přesun proběhne v roce 2023. Monika je nyní více náladová, je to nejspíše tím, že si uvědomuje, že její čas v dětském domově se brzy naplní a ona bude muset odejít. V tomto případě je pro Moniku chráněné bydlení nejlepším východiskem. S rodinou nechce být v kontaktu a dlouho s ní nemluvila. S dědou ani bratrem nemá dobrý vztah. Bratr odešel z dětského domova do péče dědečka již před pár lety a Monika tak zůstala sama v dětském domově. Nějakou dobu se navštěvovali, ale postupem času se jejich vztah začal zhoršovat. Monika bude v chráněném bydlení spokojená a snažíme se o tom často mluvit, aby byla připravená na odchod. Mluvíme o tom, co ji čeká a jaké bude mít možnosti. Monika je osobnost, která nemá ráda změny, a proto pro ni změna prostředí bude velmi těžká.

7 PŘÍPRAVA NA ODCHOD Z DĚTSKÉHO DOMOVA

Každý dětský domov si určuje sám obsah činnosti přípravy na samostatný život. Příprava na odchod dětí z dětského domova probíhá po celou dobu jejich pobytu v domově zcela automaticky a děti si ji tak ani neuvědomují. Vychovatelé dětského domova se snaží o to, aby byly děti v co nejvyšší možné míře samostatné, učí je, jak hospodařit s penězi, například tím, že si jdou samy nakoupit do obchodu nebo se učí šetřit na věci, které by chtěly. Dále se také učí udržovat čistotu a pořádek na rodinné skupině, ale také v osobních věcech. V dětském domově je kuchyň, kde jídlo děti dostávají, a nemusí tak vařit. Jednou či dvakrát do měsíce ale děti s vychovateli vaří po celý den a k tomu patří i nákup potravin pro všechny a rozpočet, se kterým musí vyjít na celý den. Celodenní strava, kterou si děti společně s vychovateli připraví, zahrnuje snídani, dopolední svačinu, oběd, odpolední svačinu a večeři. Pokud si chtějí děti přivydělat nějakou korunu navíc, mají možnost pomáhat v kuchyni nebo údržbáři s drobnými opravami. Tím se dostanou k práci, kterou by měly zvládnout i děti v běžných rodinách. Děti tak mají představu o tom, že život mimo domov zvládnou bez problémů. Ale realita je jiná. Děti neznají dostatečně hodnotu peněz nebo například komunikace s úřady je pro ně neznámá. Jsou věci a situace, ke kterým se děti z dětských domovů nedostanou, například práce s bankomatem, protože peníze se ukládají k vychovatelům. Většina dětí předpokládá, že po odchodu se vrátí zpět ke své rodině a teprve potom si budou hledat své vlastní bydlení. Děti ale mají často problém sehnat si zaměstnání kvůli nedokončenému vzdělání. Při odchodu z dětského domova jsou vybaveny základními potřebami, jako jsou ložní prádlo, prací prášek, oblečení. Děti si také odnášejí své osobní věci, které získaly během pobytu v domově. Starší dospívající děti si často přejí před odchodem k Vánocům či narozeninám praktické věci a vybavení, které jim pomůže do začátku. Pokud děti během pobytu prezentují dětský domov sportem, hudbou či jinými aktivitami, jsou za to také odměněny. Přestože se vychovatelé snaží tyto děti připravit na odchod z dětského domova, aby žily samostatně, připouštějí, že je mnoho případů, kdy vstup do nového života nedopadne dobře.

Sociální a komunikační dovednosti, které je zapotřebí děti před odchodem naučit, uvádí ve své knize Erazimová (2005):

- *„Komunikace: Děti je nutno naučit základní principy komunikace, která probíhá při formálních příležitostech (hledání zaměstnání, přijímací pohovor či hledání bytu). Jedná se o komunikaci s lidmi, se kterými nás nepojí žádný osobní vztah, neznáme je, a proto bývá komunikace s nimi obtížnější.*
- *Etiketa: Děti je nutno naučit základní pravidla, která se dodržují v české společnosti. Tato pravidla nám pomáhají jednoduše zvládat setkávání s dalšími lidmi. Dodržování těchto pravidel také potvrzuje a utvrzuje určitou sounáležitost – jsme součástí jedné společnosti – a to i v případě, že v daném společenském prostředí nemáme stejné postavení.*
- *Konflikty: Konflikty jsou součástí života každého člověka a více či méně ovlivňují jeho cesty, proto je vhodné umět konflikty vyřešit do zdárného konce.*
- *Obchodování s lidmi: Podle mezinárodních organizací jsou na celém světě ročně zneužívány obchodníky s lidmi více než 4 miliony osob. Obchodování s lidmi se nevyhýbá ani České republice. Proto je nutné děti na toto riziko připravit.*

Bydlení: Bydlení je první věc, kterou musejí děti při odchodu z dětského domova řešit. Proto je nutné děti naučit a seznámit je s možnostmi bydlení a jejich náležitostmi (nájemní smlouva, práva a povinnosti smluvních stran, nájemné a úhrada, zánik nájmu, sociální dávky – příspěvky na bydlení).“

8 ZÁVĚRY VÝZKUMU

Cílem praktické části této bakalářské práce bylo vytvoření podrobných kazuistik dívek z dětského domova, které mají mentální retardaci a jsou vzdělávány v Základní škole speciální Jižní, Česká Lípa. V kazuistice Anny je popsán její příchod do dětského domova a důvod jejího přijetí. Dále byla použita dokumentace a zprávy z mateřské školy a školy speciální, kde třídní učitelka popsala Annin současný stav. Anna má 4. stupeň podpůrných opatření. Je to velice zdatná a šikovná dívka a v kolektivu ve škole i v dětském domově je oblíbená pro svůj smysl pro humor a také pro zdatné komunikační schopnosti. Velice rychle naváže kontakt s kýmkoliv. Je přátelská ke svému okolí. Ve školních dovednostech je to obtížnější. Anně chybí logické uvažování a vše se učí mechanicky, nechápe tak souvislosti a neumí použít naučené věci v praxi a běžném životě. Anna je téměř na hranicích své kapacity. Anna potřebuje absolutně názorné vysvětlení, a to s notnou dávkou trpělivosti. Toto se týká především učiva z matematiky a prvouky. Anna nemá přehled o dění kolem sebe. Většinou neví, co je za den ani měsíc. Její jemná motorika je dobrá, zvládá činnosti jako zapínání bundy, dokáže trávit čas na počítači a hrát jednoduché hry nebo poslouchat a hledat hudbu na internetu. Motoricky je na tom Anna na střední úrovni. Snaží se sportovat, jezdit na kole, plave pod dohledem. Sebeobslužné činnosti Anna zvládá a je velice důležité, aby se v nich i nadále zlepšovala a mohla je tak využít v budoucnu po odchodu z dětského domova. Anna ráda kreslí obrázky pro své kamarády a pro vychovatele. Velmi dobře si pamatuje výlety a například tábory, které navštívila. Při vyprávění si ale bohužel dost často vymýšlí a příběh tak ztrácí na pravdivosti. Řeč Anny je srozumitelná, i když občas trochu překotná, takže drmolí. Anna ovládá emoce často afektně. Pokud má radost, dá to ihned najevo, je hlučná a všichni okolo o tom vědí. Smutné emoce Anna neovládá, snadno se rozpláče, a to i bezdůvodně, či po malém napomenutí nebo například když zaslechne něco o sobě. A prognóza pro Annu do budoucna? Po ukončení speciální školy bude Anna pokračovat na praktickou školu. Zatím je dostatek času na to, aby se rozmyslela a vybrala si ten správný směr a uplatnění, které by mohla nalézt. V rozhovoru Anna mluvila o povolání uklízečky, ale může ještě změnit názor a najde jiné povolání, které by ji bavilo.

Druhá kazuistika věnovaná Monice začíná také jejím příchodem a důvodem jejího přijetí do dětského domova. V Moničině případě se kazuistika zabývá více psychiatrickými vyšetřeními. Monika letos oslavila dvacáté narozeniny a navštěvuje praktickou školu, která navazuje na Základní školu speciální Jižní, Česká Lípa prakticky pouze přestoupila do jiné budovy ve stejném areálu. Monika je nyní stále v dětském domově, ale protože potřebuje více individuální péče, bylo rozhodnuto o jejím přemístění do chráněného bydlení nedaleko dětského domova. Budeme ji tedy moci navštěvovat nebo ona nás. Monika v rozhovoru prozradila, že se jí bude velice stýskat po dětském domově, ale to je zcela přirozené, protože v něm strávila skoro celý svůj život. Monika je mentálně postižená a ve svých dvaceti letech je intelektuálně na úrovni dítěte na prvním stupni základní školy. Monika naprosto zvládá sebeobslužné činnosti jako hygienu, oblékání. Musí být ale pod dozorem kvůli udržování čistoty oblečení. Monika je samotářská a nevyhledává kontakt s ostatními dětmi z dětského domova. Její vědomosti jsou rovněž na nízké úrovni. Monika neumí číst ani počítat. Zvládne se podepsat, ale to je její maximum. Dostává spíše úkoly na pracovních listech, kde je vybarvuje. Jemnou motoriku má celkem dobrou, ráda skládá ve volném čase puzzle. Emoce umí dát Monika najevo. Většinou je negativně naladěna, což bude pravděpodobně tím, že je v dětském domově příliš dlouhou dobu a nemá vedle sebe stejně staré děti. Monika tedy bude přemístěna do chráněného bydlení a v rozhovoru se zmínila o práci masérky. V chráněném bydlení je spousta možností, jak se začlenit do společnosti.

Anna ani Monika nejsou příliš v kontaktu s rodinami, ani se nenavštěvují, nejezdí na prázdniny na povolenky domů. Veškeré prázdniny a svátky tráví dívky v dětském domově. Dívky neumí nakládat s penězi, nemají přehled o jejich hodnotě. S tím musí pomáhat vychovatelé. Obě dívky budou v budoucnu schopné se o sebe postarat v některých oblastech, i přesto ale budou obě potřebovat pomoc s některými situacemi, jako jsou například návštěva úřadů, nakládání s penězi, návštěva lékaře nebo příprava jídla. Každé dítě se vyvíjí jinak a jiným tempem, a to jak děti zdravé, tak s postižením.

Musím ale poznamenat, že obě dívky, které strávily většinu dětství v institucionálním prostředí, udělaly obrovský pokrok v rozvoji osobnosti. Anna má před sebou ještě několik let v dětském domově a myslím, že chráněné bydlení by pro ni bylo také přínosem. Monika se chystá na odchod z dětského domova, který jí prospěje v tom, aby se více osamostatnila.

ZÁVĚR

Dětské domovy pečují o děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemohly z nejrůznějších důvodů vyrůstat v náhradní rodinné péči. V dětských domovech jsou děti, k nimž nebyl osud nakloněn, děti z nefunkčních rodin a často s velmi dramatickými zkušenostmi. Děti umístěné do dětských domovů jsou často ve velmi špatném psychickém i fyzickém stavu. Některé mají zdravotní omezení nebo postižení. Do dětských domovů jsou umísťovány i děti s mentálním postižením a v této bakalářské práci jsem se zaměřila na dvě dívky právě s mentálním postižením. Obě dívky znám již několik let, po dobu své práce v dětském domově jsem měla možnost je velice dobře poznat a pozorovat jejich vývoj a pokroky, které dělají. Cílem praktické části byly kazuistiky, kde jsem obě dívky podrobně popsala a zdokumentovala prostřednictvím dostupných materiálů, lékařských zpráv a dalších dokumentů. Dále jsou v práci použity výpovědi vychovatelů dětského domova a učitelů ze Základní školy speciální Jižní, Česká Lípa. V závěru šetření je poznamenáno, že vývoj dívek i nadále probíhá a že obě dívky dosáhly značných pokroků ve vývoji. Myslím, že výhodou dětského domova je skutečnost, že děti s postižením jsou vychovávány ve společnosti se zdravými dětmi. Žijí pohromadě v rodinných skupinách, učí se spolu žít, komunikovat, spolupracovat, zažívají různé aktivity, a to všichni společně. Zamyslela jsem se nad tím, jak by vypadal život a vývoj těchto dívek, kdyby vyrůstaly ve své původní rodině. Myslím, že ani jedna z nich by nebyla na takové vědomostní úrovni, jako jsou dnes. V dětském domově existují řád a pravidla, která se musí dodržovat, a to v původní rodině naprosto chybělo. Dětské domovy jsou dnes spíše jako rodina. Náš dětský domov je rozdělen do rodinných skupin, kde skutečně jako rodina žijeme – dva vychovatelé – teta a strejda a osm dětí. Společně si připravujeme jídlo, učíme se domácím pracím, chodíme nakupovat, vzděláváme se, jezdíme na tábory a mnoho dalšího. To vše přispívá k tomu, aby dětský domov dětem simuloval opravdovou rodinu a zároveň je připravil na budoucí samostatný život po jejich odchodu. Zatím dětem se vším pomáháme a učíme je, jak hospodařit a umět se o sebe postarat. Dětský domov samozřejmě nenahradí rodinu, ale tímto stylem rodinného typu se k tomu alespoň přibližuje a myslím, že vychovatelé se dětem opravdu věnují ve všech oblastech tak, aby byly opravdu připravené na budoucnost a na samostatný život mimo dětský domov.

Snažíme se jim vysvětlovat nejrůznější situace, které mohou v životě nastat, aby se s nimi uměly adekvátně vypořádat.

Na závěr si dovolím prezentovat citát, který mě velice zaujal:

„Každý dnes říká, že chce děti, aby tu po něm zůstaly geny, ale ty nejdou vidět jako dětské domovy.“

Enisa Tru

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

BARTOŇOVÁ, Miroslava a Marie VÍTKOVÁ. *Strategie ve vzdělávání dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami: texty k distančnímu vzdělávání*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-158-4.

BARTOŇOVÁ, Miroslava, Barbora BAZALOVÁ a Jarmila PIPEKOVÁ. *Psychopedie: texty k distančnímu vzdělávání*. 2. vyd. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-161-4.

BENDOVIÁ, Petra a Pavel ZIKL. *Dítě s mentálním postižením ve škole*. Praha: Grada, 2011. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3854-3.

ČERNÁ, Marie. *Česká psychopedie: speciální pedagogika osob s mentálním postižením*. Vydání druhé. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-3071-7.

ERAZÍMOVÁ, Lucie, KITZBERGEROVÁ, Michaela, ed. *"Z ústavu do života": (podpora rozvoje sociálních a komunikačních dovedností dětí)*. Praha: Člověk v tísni - společnost při ČT, 2005. ISBN 80-903510-4-2.

FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-014-0.

FISCHER, Slavomil. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se specifickými potřebami v oblasti somatické, psychické a sociální : učebnice pro studenty učitelství*. Praha: Triton, 2014. ISBN 978-80-7387-792-7.

FRANIOK, Petr. 2008. *Vzdělávání osob s mentálním postižením*. 3., dopl. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta. ISBN 978-80-7368-622-2.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

JANSKÝ, Pavel. 2014. *Dítě s problémovým chováním a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy*. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7435-534-9.

MATOUŠEK, Oldřich. *Ústavní péče*. Vyd. 2. přeprac. a rozš. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-76-1.

MATOUŠEK, Oldřich, Hana PAZLAROVÁ a Lenka BALDOVÁ. *Individuální plánování služeb u ohrožených dětí a mladistvých s důrazem na děti odcházející z ústavní výchovy*. Praha: Člověk hledá člověka, 2008. ISBN 978-80-254-2756-9.

MKN-10: *mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů : desátá revize : obsahová aktualizace k 1.1.2018*. Praha: Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR, 2018. ISBN 978-80-7472-168-7.

MÜLLER, Oldřich. *Terapie ve speciální pedagogice*. 2., přeprac. vyd. Praha: Grada, 2014. Pedagogika (Grada). ISBN 9788024741727.

PIPEKOVÁ, Jarmila. 2006. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Brno: Paido. ISBN 80-7315-120-0.

PIPEKOVÁ, Jarmila. 2010. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno: Paido. ISBN 80-7315-120-0.

SLOWÍK, Josef. 2016. *Speciální pedagogika*. 2., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-0095-8.

ŠÁNDOROVÁ, Zdenka. 2002. *Příspěvky k rozvoji komprehenzivní speciální pedagogiky*. Hradec Králové: Gaudeamus. Aktuální otázky speciální pedagogiky. ISBN 80-7041-976-8.

ŠÍŠKA, Jan. 2005. *Mimořádná dospělost: edukace člověka s mentálním postižením v období dospělosti*. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0992-4.

TRNKOVÁ, Lucie. 2018. *Náhradní péče o dítě*. Praha: Wolters Kluwer ČR. ISBN 9788075528643.

VÁGNEROVÁ, Marie. 2008. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-414-4.

VALENTA, Milan. 2014. *Přehled speciální pedagogiky: rámcové kompendium oboru*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0602-6.

VALENTA, Milan, Jan MICHALÍK a Martin LEČBYCH. *Mentální postižení: v pedagogickém, psychologickém a sociálně-právním kontextu*. Praha: Grada, 2012. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3829-1.

ZVOLSKÝ, Petr. 1996. *Speciální psychiatrie*. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-203-6.

Seznam zahraničních zdrojů:

MATULAY, K., 1986. *Mentálna retardácia*. Martin: Osveta.

Seznam použitých závěrečných prací:

KUBOVÁ, V., 2006. *Vliv ústavní výchovy na osobnost jedince*. Brno. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Fakulta pedagogická. Vedoucí práce Lenka Gulová.

TUHÁČKOVÁ, P., 2004. *Vzdělávání žáků s těžším stupněm mentální retardace prostřednictvím pracovní a výtvarné výchovy*. Praha. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce: doc. PaedDr. Miroslava Bartoňová, Ph.D

Seznam použitých časopisů:

MARVÁNKOVÁ, D., 2006. Možnosti projektového vyučování a využití počítačů v praktické škole dvouleté. *Speciální pedagogika*, **16**(4), s. 233–245. ISSN 1211-2720.

Seznam použitých zákonů:

Zákon 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

Zákon 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči v těchto zařízeních a o změně dalších zákonů.

Zákon 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže).

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Elektronické zdroje:

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY ČR, 2022. Praktické a speciální školy. *Msm.cz* [online]. © 2022 [cit. 2022-18-09]. Dostupné z: <https://www.msm.cz/vzdelavani/prakticke-a-specialni-skoly>

SEZNAM ZKRATEK

AMR – American Association for Mental Retardation

CNS – centrální nervová soustava

DD – dětský domov

DDŠ – dětský domov se školou

DÚ – diagnostický ústav

IQ – inteligenční kvocient

MKN – mezinárodní klasifikace nemocí

MŠ – mateřská škola

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

SVP – středisko výchovné péče

tzv. – tak zvaný

VÚ – výchovný ústav

WHO – World Health Organization

ZŠ – základní škola

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1: Zařízení ústavní a ochranné výchovy	14
Tabulka č. 2: Rozdělení jednotlivých stupňů mentální retardace	23

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha číslo 1: Kazuistiky – souhlas

Příloha číslo 2: Rozhovor – souhlas

Příloha číslo 3: Individuální výchovný plán dětí – formy a metody výchovy

Příloha číslo 4: Výchovně vzdělávací činnost dětí rodinné skupiny na školní rok 2022–2023

Příloha číslo 1: Kazuistiky – souhlas

Kazuistiky souhlas

Žádost o souhlas se zpracováním osobních údajů

Jmenuji se Šárka Kubíková a jsem studentkou na Univerzitě Jana Amose Komenského.

V rámci mého studia provádím výzkumné šetření, které je zaměřené na budoucí život dětí a jejich odchod z dětského domova.

Tímto Vás žádám o souhlas s anonymním zpracováním a uveřejněním údajů o dětech z Dětského domova Dubá – Deštná 6. 472 01 Doksy. Údaje budou zpracovány z osobních spisů dětí.

Poskytnuté údaje budou zpracovány výhradně pro potřeby mé bakalářské práce s názvem: Edukace dětí z dětského domova v základní škole speciální Jižní - Česká Lípa

Poskytnuté údaje budou zpracovány se změnou jména a následně budou prezentovány v praktické části mé bakalářské práce.

V Deštně

Dne: 11.1.2023

Jméno a příjmení:

Podpis:

Mgr. Zdeňka Slavíková

Dětský domov Dubá - Deštná 6
příspěvková organizace
472 01 Doksy
IČO: 637 78 181
s.1.

Příloha číslo 2: Rozhovor – souhlas

Rozhovor souhlas (děti)

Informovaný souhlas s poskytnutím rozhovoru

Jmenuji se Šárka Kubíková a jsem studentkou na Univerzitě Jana Amose Komenského. V rámci mého studia provádím výzkumné šetření na téma vzdělávání, budoucího povolání a odchodu z dětského domova.

Tímto žádám o souhlas s poskytnutím rozhovoru a souhlas s následným zpracováním získaných dat, které budou sloužit výhradně pro potřeby mé bakalářské práce na téma Edukace dětí z dětského domova v základní škole speciální Jižní - Česká Lípa.

Rozhovor bude nahrán na audio zařízení a následně přepsán do tištěné podoby. Rozhovor může být kdykoliv ukončen. Po dokončení bakalářské práce budou smazána veškerá data získaná prostřednictvím rozhovoru.

Tímto prohlašuji, že souhlasím s poskytnutím anonymního rozhovoru a následným zpracováním získaných dat.

V Dešné Dne 11.1.2023

Jméno a příjmení

Podpis

Mgr. Zdeňka Slavíková

Dětský domov Dubá - Deštná 6
příspěvková organizace
472 01 Doksy
IČO: 637 78 181
-1-

Příloha číslo 3: Individuální výchovný plán dětí – formy a metody výchovy

Formy a metody výchovy

Všechny složky výchovy se vzájemně prolínají, aby komplexně obsáhly všechny aspekty rozvoje osobností dětí s přihlédnutím k jejich individuálním možnostem.

Formy výchovy

rozhovory, výlety, exkurze, četba, testy, společné oslavy, sportovní a kulturní akce v DD i mimo DD, sledování dění ve společnosti – televize a tisk, soutěže, uplatňování individuálních zájmů, diskuse, besedy na téma, práce v zájmových kroužcích na DD i mimo DD

Metody

vysvětlování, rozhovor, cvičení a navykání, interaktivní hry, hodnocení chování – slovně, odměnou, působení na děti při činnostech, výchova příkladem vychovatele apod., integrace dětí do širšího sociálního prostředí – zapojení dětí a zařízení do společenského dění a činností mimo DD, spolupráce se školami, které naše děti navštěvují, SOU, SŠ, jiné spřátelené dětské domovy – turnaje, soutěže, setkávání se na společných akcích, spolupráce s obcí, ve které žijeme – účast na akcích obce, pomoc při udržování pořádku v obci – brigády, úklidy veřejných prostranství v obci, vystoupení našich dětí na kulturních akcích pro obec, spolupráce s jinými subjekty při naplňování volnočasových a zájmových aktivit – práce v zájmových kroužcích mimo DD, účast na letních táborech apod., spolupráce se sponzory, s nadacemi aj. organizacemi

ROZUMOVÁ VÝCHOVA

Tato výchova je základní a prolíná se s ostatními výchovami. Cílem je vést děti ke zvládnutí sebeobslužnosti, výchově ke zdraví, odpovědnosti za své chování a plnění svých každodenních povinností – školní příprava, péče o byt RS i osobní věci, přijímání nových informací z různých oblastí lidského života – mj. společenské etikety, první pomoci, základy ekologie, finanční gramotnosti a všeobecného rozhledu ve společnosti.

TĚLESNÁ VÝCHOVA

Při tělesné výchově je dobré vhodně využívat agresivních a tělesně namáhavých her, kde si mohou především chlapci vybit svoji touhu po agresii. Tato výchova se odráží

i v každodenním pobytu dětí venku v rámci pohybových a míčových her. Během prázdnin organizujeme ozdravné pobyty v přírodě. Děti se také účastní dostupných turnajů a soutěží pro veřejnost i DD. Nedílnou součástí výchovy je zapojení talentovaných dětí do sportovních kroužků.

HUDEBNÍ VÝCHOVA

Hudba je pro děti přirozená a důležitá. Rádi poslouchají moderní i etnickou hudbu. Mohou se díky ní vyjádřit i relaxovat. Často k poslechu zapojují i své taneční dovednosti. Poslechem mluveného slova – příběhů, pohádek se mohou seznámit s literaturou různých žánrů.

PRACOVNÍ VÝCHOVA

Zapojení se do chodu domácnosti, základy vaření, péče o oděvy, udržování pořádku na RS, úklid v okolí domova, hrabání listí, úklid cesty vedoucí do DD a vůbec získání praktických znalostí o tom, co všechno obnáší péče o domácnost. Nedílnou součástí je i výroba dárků pro sponzory i vlastní potřebu. Důležitá je návaznost na potřeby, jež vyvstanou před dítětem po odchodu do samostatného života.

VÝTVARNÁ VÝCHOVA

Hlavní náplní této výchovy je rozvoj estetického citění dětí a jejich seberealizace při výzdobě bytu rodinné skupiny a při výrobě různých výrobků a dárků, vyráběných různými technikami. Výtvarné a estetické citění se také odráží ve výzdobě místností RS.

VÝCHOVA KE ZDRAVÍ

Prohlubování povědomí o hygienických zásadách, důsledcích špatné osobní hygieny, rysech zdravého životního stylu a o opatřeních v souvislosti s aktuálními protipandemickými opatřeními ve společnosti.

Příloha číslo 4: Výchovně vzdělávací činnost dětí rodinné skupiny na školní rok 2022–2023

1. čtvrtletí školního roku

V tomto období roku se zaměřujeme hlavně na přechod z prázdninového rytmu na režim školního roku. Vybíráme zájmové kroužky, systematizujeme školní přípravu. Využíváme ještě teplé počasí k výletům a sportování. Ke konci tohoto období se připravujeme na vánoční svátky.

ZÁŘÍ

Rozumová výchova

Vnitřní řád DD (seznámení a jeho dodržování) a důležitá telefonní čísla

Dodržování školních povinností a obnovení systému přípravy do školy

Povídání o podzimu, svátky

Povídání o os. hygieně, základní pravidla

Pracovní výchova

Příprava do školy, obalování sešitů a kontrola pomůcek

Úprava fotbalového hřiště

Zametání a úklid kolem domu DD

Péče o domácnost – pravidelné úklidy prostor RS

Třídění odpadu

Výtvarná výchova

Vybarvování, obkreslování, vystřihování

Výroba na adventní období

Keramika – výroba v dílně

Tělesná výchova

Míčové hry – fotbal, vybíjená, přehazovaná

Turistické výlety do okolí

Protahování, základní cviky

Hudební výchova

Poslech moderní hudby

Romská hudba a zpěv

Jak se zapisuje hudba

Výchova ke zdraví

Tel. čísla první pomoci, adresa lékaře, lékárny, nemocnice

Péče o vlasy – krepování, fénování

Ošetřování vlasů proti parazitům

ŘÍJEN

Rozumová výchova

Poznávání rostlin a stromů a sběr jejich plodů

Státní symboly ČR

Netradiční stolní hry

Vhodné oblečení a obutí

Pracovní výchova

Třídění prádla do pračky dle druhu materiálu a barev

Úklid okolo budovy DD

Výrobky pro Albert

Sběr jablek v sadu

Výtvarná výchova

Sběr a kresba listů a listová koláž

Ubrousková metoda

Vystřihovánky a omalovánky

Halloweenská výzdoba

Tělesná výchova

Turistika – základní zásady pohybu v terénu,

Zlepšení obratnosti při míčových hrách

Pohybové hry na dětském hřišti

Hudební výchova

Nácvik koled a scének na besídku

Česká státní hymna

Poznávání zpěváků a skupin

Výchova ke zdraví

Ošetření drobných povrchových poranění

Zásady používání WC a hygiena rukou

LISTOPAD

Rozumová výchova

Vztah k dospělým, chování ve škole a v kroužcích

Přání Ježíškovi

Netradiční stolní hry, křížovky a sudoku

Vázání tkaniček

Pracovní výchova

Cvičná kuchyňka – vaření polévky, pudinku apod.

Úklid okolí DD, péče o záhony

Výroba dárků pro sponzory

Sběr listů a plodů

Výtvarná výchova

Vánoční přáníčka

Výroba různých výrobků a dárků

Obličejové dlahové masky

Řetěz z podzimních plodů

Výzdoba rodinné skupiny

Antistresové omalovánky

Tělesná výchova

Výlety podzimní krajinou

Nácvik koordinace

Protahovací cviky

Hudební výchova

Nácvik koled a scének na besídku

Jednoduché společenské tance

Výchova ke zdraví

Základy lidské anatomie

Péče o nehty – manikúra a pedikúra

2. čtvrtletí školního roku

V tomto čtvrtletí se ve všech výchovách prolínají vánoční svátky, příchod nového roku a zimy s jejími radovánkami na sněhu. Pozornost věnujeme i blížícímu se pololetí školního roku.

PROSINEC

Rozumová výchova

Finanční gramotnost – půjčky a úroky

Vánoční svátky a jejich tradice

Nakupování surovin na cukroví, vysvětlení a porovnávání cen

Pracovní výchova

Generální úklid před Vánocemi

Výroba dárečků pro sponzory

Pečení vánočního cukroví

Výtvarná výchova

Vánoční výzdoba prostor rodiny

Obkreslování, vystřihování, lepení

Výzdoba prostor rodiny a příprava vánoční tabule

Vánoční a novoroční přání

Tělesná výchova

Bobování, sáňkování, koulovaná atd. – umožní-li to počasí

Základy strečinku a posilování

Hudební výchova

Vánoční koledy

Mikulášská besídka

Vánoční písně ze světa

Výchova ke zdraví

Negativní vlivy účinků – nikotinu, kofeinu, alkoholu a drog

LEDEN

Rozumová výchova

Vztahy v rodině a mezi sourozenci

Rozvíjení slovní zásoby pomocí her

Bezpečné používání elektrických spotřebičů

Oblečení dle počasí – vliv vrstev apod.

Pracovní výchova

Mytí bílého i černého nádobí, jeho uložení

Práce s jehlou, přišívání knoflíků

Péče o oděv – praní, žehlení, ukládání

Výtvarná výchova

Kreslení různými technikami – zimní tematika

Vystřihování sněhových vloček

Sněhuláci ve všech podobách

Tělesná výchova

Zimní sporty – sánky, boby, brusle – dovolí-li počasí

Základní cviky na břišní svalstvo

Hudební výchova

Hra na hudební nástroj

Poslech moderní hudby

Výchova ke zdraví

Osobní hygiena – zásady sprchování, specifická hygiena chlapci a dívky

ÚNOR

Rozumová výchova

Právní zodpovědnost mladistvých

Měření času, poznání ručičkových hodin

Orientace v jízdním řádu, vyhledání spojů

Stolování

Pracovní výchova

Výroba bižuterie z korálků

Úklid sněhu a posyp cesty – dle počasí

Pečení dobroty spojené s nákupem surovin

Péče o pokojové květiny

Výtvarná výchova

Korálkování

Kreslení různými technikami

Vystřihovánky, šablony

Tělesná výchova

Pohybové hry – twister, živá abeceda apod.

Návštěva plaveckého bazénu – dle hygienické situace

Hudební výchova

Romské písně a rytmy

Poznávání hudebních nástrojů

Výchova ke zdraví

Osobní hygiena, čištění zubů, péče o vlasy

3. čtvrtletí školního roku

Ve 3. čtvrtletí se probouzí příroda a láká k výletům, slaví se významné květnové svátky a Velikonoce. Začíná se opět sportovat, chodit do přírody. Ke konci čtvrtletí se zaměřujeme na úspěšné ukončení školního roku a vylepšení celkového prospěchu.

BŘEZEN

Rozumová výchova

Základy první pomoci

Rodinný rozpočet – placení služeb, inkaso, nájem

Jak se chovat ke starším osobám a autoritám

Výrazy slušného chování

Pracovní výchova

Výroba netradičních deskových her

Jarní výzdoba RS

Vyšívání

Výtvarná výchova

Malování přáníček a velikonočních ozdob

Batikování, savování, šablony ...

Malování jednoduchých tvarů, správný úchop tužky

Tělesná výchova

Míčové hry – kopaná, vybíjená, minuska, barcka

Netradiční hry – mölky, kubb, gorodky

Hudební výchova

Poslech moderní hudby

Velikonoční koledy

Výchova ke zdraví

Nejčastější nemoci dětí, měření teploty

DUBEN

Rozumová výchova

Banky, účty, bankomat, splátky, úroky

Pravidla silničního provozu

Jak se píše dopis – posláni dopisu rodičům

Pracovní výchova

Práce na zahradě – sběr větví, hrabání jehličí a listí, ostříhání keřů ...

Pletení pomlázek

Úklid zimního oblečení

Výtvarná výchova

Velikonoční výzdoba oken a prostor RS

Různé techniky zdobení velikonočních vajec a kraslic

Tělesná výchova

Míčové a pohybové hry

Základy crossového běhu

Turistický výlet

Pohybová obratnost – překážková dráha, terén

Hudební výchova

Hledání hudby přes youtube a ulozto – vytvoření play listu

Tanec podle videoklipu

Výchova ke zdraví

Význam stravy, pohybu, spánku pro udržení zdraví

KVĚTEN

Rozumová výchova

Dopravní předpisy pro cyklisty, značky, křižovatky

Významné dny a svátky tohoto měsíce

Co dělat v případě požáru

Výklad o zavíječi zimostrázovém – lovení housenek a kukel

Pracovní výchova

Péče o květiny – přesazování, hnojení

Úklid celé cvičné kuchyňky

Okopávání záhonků před DD

Výtvarná výchova

Jarní výzdoba

Práce s vodovými barvami, voskovkami a uhly

Kreslení a vystřihování květin a zvířátek

Tělesná výchova

Míčové hry – fotbal, volejbal, přehazovaná, ringo, ...

Cyklistika – jízda na kolech v terénu, vytrvalost, překonávání překážek

Atletika – trénink běhů, hodů a skoků

Hudební výchova

Romská diskotéka na RS

Poznávání českých skupin a interpretů

Výchova ke zdraví

Zdravé – nezdravé potraviny

4. čtvrtletí školního roku

Poslední čtvrtletí školního roku se nese ve znamení poslední možnosti oprav známek a blížících se prázdnin. Zde se zaměřujeme především na sportovně zážitkové akce a ozdravné pobyty. Podporujeme možnost pobytu dětí u svých rodin.

ČERVEN

Rozumová výchova

Důležitá telefonní čísla a IZS

Tábornictví – zásady rozdělávání ohně, chování v lese

Památky v našem kraji

Poznávání rostlin a jejich využití

Pracovní výchova

Úklid sadu a péče o záhony a trávník u DD

Příprava dřeva a ohniště na táboráky

Balení na tábor

Úklid školních tašek a pomůcek

Výtvarná výchova

Letní krajina, květiny

Různé hrací kostky

Tělesná výchova

Plavání a plavecké styly

Poznávací výlet do přírody – bivakování s přespáním

Jízda na kole — silnice, terén

Veškeré míčové hry

Hudební výchova

Současné taneční melodie

Písničky k táboráku

Výchova ke zdraví

Základní znalosti běžných léčiv a jejich podávání

ČERVENEC–SRPEN

V tomto období se zaměřujeme především na sportovně zážitkové akce a stmelování vztahů mezi dětmi na prázdninových pobytech, na jednotlivých výjezdech dětského domova střídaných s prázdninovým režimem v dětském domově. Preferujeme možnost povolení pobytů co nejvíce dětí u biologických rodin.

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Šárka Kubíková

Obor: Speciální pedagogika

Forma studia: Kombinované

Název práce: Edukace dětí z dětského domova v Základní škole speciální – Jižní, Česká Lípa

Rok: 2023

Počet stran textu bez příloh: 48

Celkový počet stran příloh: 13

Počet titulů českých použitých zdrojů: 24

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 1

Počet internetových zdrojů: 1

Vedoucí práce: PhDr. Josef Novotný, CSc.